

Ойлик

Ойлик ижтимоий-маърифий журнал,
1433, Зулҳижжа, 5-сон

Аёлнинг ҳажси

Ҳоҷсар онамиз

*Байтуллоҳнинг
қурилиши*

Muslimaat.uz

Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм
Алҳамдулиллаҳи Роббил аълабийн
вассолату вассаламу ала хойри холқиҳи
Муҳаммад ва ала алиҳи ва соҳбиҳи аж-
мабийн.

Ассаламу алайкум ва раҳматуллоҳи ва барокатуҳ, «Омина» журналининг ходимлари ва ўқувчилари!

Сиз мухтарам ва мухтарамаларни мусулмон умматининг икки улуғ байрамидан бири бўлмиш Қурбон ҳайити билан чин қалбимдан табриклашга ижозат бергайсиз.

Бу байрам ҳаж ибодатига боғлиқ байрам бўлиб, мусулмон уммати томонидан барча нарсани Аллоҳ таолога қурбон этишга тайёр эканлигини изҳор этиш байрамидир. Бу байрамни Аллоҳ таоло ҳаммамиз учун қувонч ва сурур байрами, шодлик ва ғурур байрами бўлишини насиб этсин. Аллоҳ таоло барчамизни бу каби байрамларга соғсаломат, тинч-омон, Ўзининг ибодатида собитқадам бўлган ҳолимизда қайта-қайта эришишимизни насиб этсин. Улуғ байрам билан чин қалбдан табриклар, барчангизга соғлик-саломатлик, бахту саодат, хайр-бароқа тилаб қоламан. Яна бир бор ҳаммангизга Қурбонлик байрами қутлуғ бўлсин!

Шайх Муҳаммад Содиқ
Муҳаммад Юсуф

*«Омина» электрон журналининг
ҳайъат аъзолари:*

Дилором Ғозиева
Нозима Муратова
Назокат Қосимова
Дилафруз Юсупова
Оминахон Муҳаммад Юсуф
Одинахон Муҳаммад Юсуф
Наргиза Атажанова

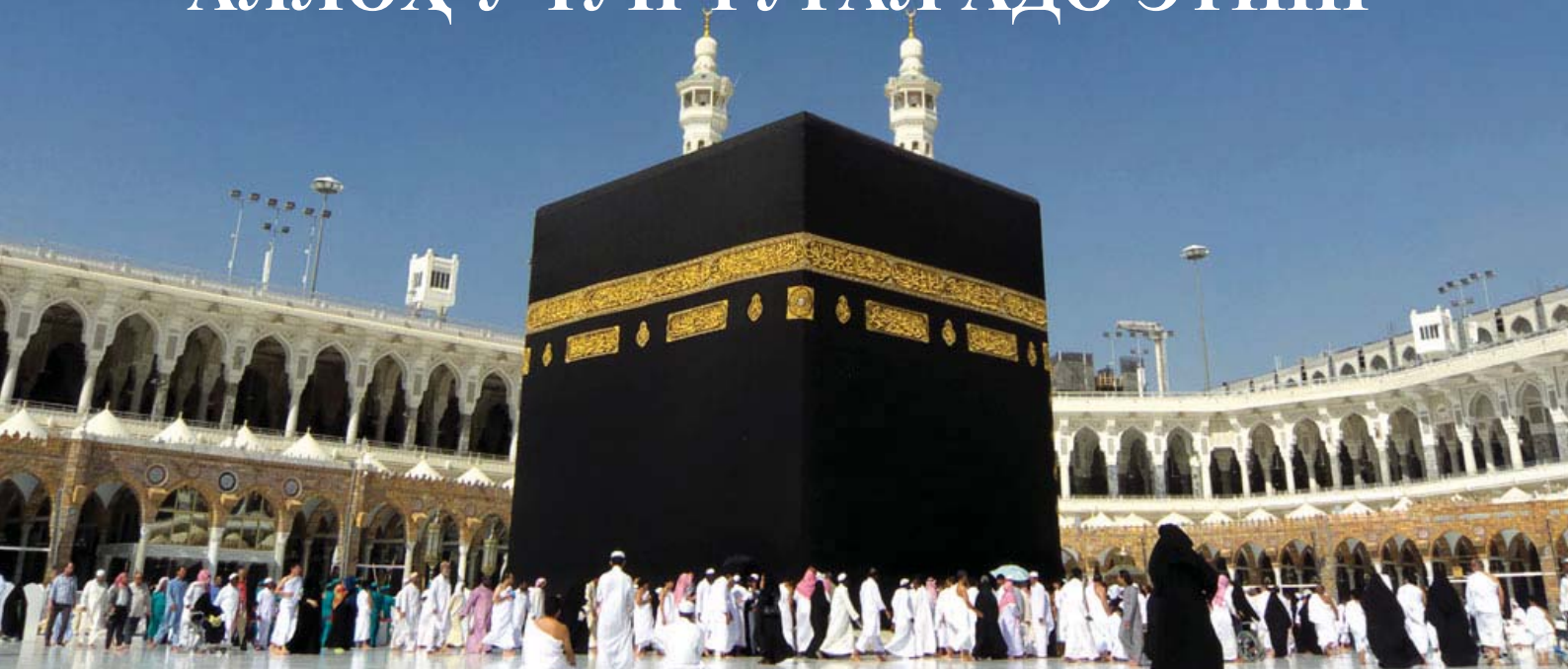

Дизайнер: Рашиан Маликов
Мухаррир: Барно Саидрахмон

Электрон манзил: muslimalar1@gmail.com

ҲАЖ ВА УМРАНИ АЛЛОҲ УЧУН ТУГАЛ АДО ЭТИНГ

«Ҳаж ва умрани Аллоҳ учун тугал адо этинг. Агар ушланиб қолсангиз, муяссар бўлган ҳадий (вожиб). Ҳадий ўз жойига етмагунча, сочингизни олдирманг. Сиздан ким бемор бўлса ёки бошида озор берувчи нарса бўлса, унга рўза тутиш, ёки садақа бериш, ёхуд қурбонлик сўйиш ила фидя (вожиб). Агар тинч бўлсангиз, ким умрадан ҳажгача бахраланган бўлса, унга муяссар бўлган ҳадий (вожиб). Ким топа олмаса, уч кун ҳажда, етти кун қайтганингизда рўза тутиш (вожиб). Ана ўша тўлиқ ўн кундир. Бу аҳлу оиласи Масжидул Ҳаромда яшамайдиганлар учундир. Ва Аллоҳга тақво қилинг ҳамда билингки, албатта, Аллоҳ иқоби шиддатлидир».

Ушбу ояти каримада Аллоҳ таоло ҳаж ва умрани Ўзи учун тугал адо этишга буюрмоқда.

«Ҳаж ва умрани Аллоҳ учун тугал адо этинг».

«Ҳаж» сўзи луғатда улуғ нарсани қасд қилишга нисбатан ишлатилади. Ислом шариаатида эса ҳаж махсус замонда, махсус маконда, махсус амаллар билан махсус ибодатни адо этишдир.

Махсус замон.

Ҳаж фақат махсус вақтда адо қилинади. Хусусан, унинг бош рукни – Арафотда туриш зулҳижжа ойининг тўққизинчи куни бўлиши шарт. Бошқа вақтда ҳар қанча турса ҳам, ҳаж ҳисобланмайди.

Махсус макон.

Ҳаж ибодатини адо этиш учун Аллоҳ томонидан ирода қилинган маконлар – Масжидул Ҳаром, Арафот, Муздалифа, Мино каби жойлар махсус макондир. Бошқа жойларда бу ибодатларни адо этиш мумкин эмас.

Махсус амаллар.

Бунда эҳром, Каъбани айланиб тавоф қилиш, Сафо ва Марва орасида саъй қилиш, Арафотда туриш, Муздалифада тунаш, шайтонга тош отиш каби амаллар кўзда тутилган.

Бу ибодат аҳли аёлининг ҳожатидан ортиқча етарли маблағи бор, соғлом, омонликдаги хотиржам мусулмонга умрида бир марта фарз бўлади.

«Умра» сўзи эса луғатда «зиёрат ва ободлик» деган маъноларни билдиради. Ислом шариаатида эса Байтуллоҳни тавоф қилиб, Сафо билан Марва ўртасида саъй қилиб бажариладиган махсус

зиёратга умра дейилади.

Ушбу оятда Аллоҳ таоло ҳаж ва умранинг фарзларини, шартларини тугал, бенуқсон қилиб, Аллоҳ учун адо этишга амр қилмоқда. Шу билан бирга, «Ҳаж ёки умрани ният қилиб, ибодатни бошласангиз, охирига етказинг» деган маъно ҳам бор. Бу амри илоҳийга биноан, ҳаж ёки умрани ният қилиб, эҳромга кирган ҳар бир мусулмон уни охиригача тугал қилиб адо этишга уринади. Лекин инсоннинг иродасидан ташқари ҳолатлар ҳам содир бўлиши мумкин. Касаллик ориз бўлиши ёки Набий алайҳиссалом бошчиликларида Байтуллоҳни ҳаж қилишга келаётган мусулмонларни мушриклар тўсгани каби, йўлни душман тўсиши мумкин. Ундай ҳолатда нима бўлади?

Оятда бу саволга жавобан:

«Агар ушланиб қолсангиз, муяссар бўлган ҳадий (вожиб)», дейилмоқда.

Шариати исломияда ҳожи ёки умрачининг душман ёки касаллик ёхуд бошқа сабабга кўра ибодатни адо эта олмай қолишига «эҳсор» дейилади.

«Ҳадий» «ҳадя» сўзининг жами бўлиб, ҳаж ёки умрага чиққан одам ўзи билан бирга қурбонлик қилиш учун олиб чиққан қўй, эчки, мол ёки туядан иборат ҳайвонга айтилади. Ўша пайтда Байтуллоҳ зиёратига чиққан одам бу ҳайвонлар қурбонликка аталганини билдириш учун бўйнига хурмонинг пўстлоғидан аломат – белги ҳам осиб қўяр эканлар. Буни кўрган одамлар у ҳайвонга тегмас, йўқолиб қолса ҳам, Ҳарамга боргунича юраверар экан.

Демак, эҳсор бўлган (ушланиб қолган) киши ҳадий (қурбонлик) қилар экан. Албатта, ният билан чиққан ҳожи ёки умрачи ибодатини Аллоҳ таоло айтганидек тугал бажариши керак эди. Аммо эҳсор туфайли ниятини амалга ошира олмай қолди. Аллоҳ меҳрибон, бандаларига енгилликни хоҳлайди. Ушланиб қолганлар ўзлари муяссар бўлган қурбонликни қилиб, сочларини олдирсалар, улар ҳам ибодатларини тугал қилган ҳисобланадилар. Шунинг учун ҳам бу амалларни худди ибодатни тугал адо қилаётган ҳожи ёки умрачи каби адо этишга амр бўлмоқда:

«Ҳадий ўз жойига етмагунча, сочингизни олдирманг».

Ҳанафий мазхаби бўйича, эҳсор туфайли

тутилиб қолган киши қурбонликни бошқалар орқали юборади ва унинг Ҳарамда сўйилгани ҳақидаги хабар келгунча сочини олдирмай, эҳромдан чиқмай туради. Айтилган амрни бажарганда, у ҳам ибодатини тугал адо этган ҳисобида ажр олади.

Олтинчи ҳижрий йилда мусулмонлар Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом раҳбарликларида ният қилиб, эҳромга кириб, ҳадий олиб келганларида, мушриклар уларнинг йўлларини тўсиб, ибодатдан ман қилишган. Ҳудайбия номли жойда Пайғамбаримиз ўзлари билан етаклаб келган қурбонликларини сўйиб, сочларини олдиришларидан кейин саҳобалар ҳам шундай қилганлар ва ҳаммалари орқаларига қайтганлар. Фатҳ сурасида бу ҳақда тўлиқ хабар келади.

Ҳаж ёки умрани тугал адо этганлар ҳам, эҳсор туфайли ушланиб қолганлар ҳам қурбонликни жойига етказиб, сўйганидан сўнг сочини олдириб ёки қисқартириб, эҳромдан чиқадилар. Буни билгандан сўнг «Мабодо эҳромдаги одам сочини олдиришга мажбур бўлиб қолса-чи?» деган савол пайдо бўлди. Бу саволга жавоб оятда:

«Сиздан ким бемор бўлса ёки бошида озор берувчи нарса бўлса, унга рўза тутиш, ёки садақа бериш, ёхуд қурбонлик сўйиш ила фидя (вожиб)», деб келмоқда.

Биров сочини олдириб бўлмайдиган бир касалга чалинди ёки бошига бит тушиб кетди, ёки яра тошди. Шунга ўхшаш ҳолатларда қурбонлик сўйишдан олдин сочини олдиради-да, хоҳласа, уч кун рўза тутайди ёки олти мискинга овқат беради, хоҳласа, бир сўйиш сўйиб, тўлов тўлайди. Бу шариатда «фидя бериш» дейилади.

Имом Бухорий Каъб ибн Ужра розияллоху анхудан ривоят қиладиларки, у киши:

«Мени Расулуллоҳнинг ҳузурларига кўтариб олиб боришди, бит юзимга сачраб, тушиб турар эди. У зот алайҳиссалом:

«Сени бу ҳолга тушиб қолган деб ўйламаган эдим. Қўйинг борми?» дедилар. Мен:

«Йўқ», дедим. У киши:

«Уч кун рўза тут ёки олти мискинга таом бер. Ҳар бир мискинга ярим соъ бер, сўнг сочингни олди», дедилар.

Сўнг ҳажнинг бошқа ҳукми баён қилинади:

«Агар тинч бўлсангиз, ким умрадан ҳаж-

гача бахраланган бўлса, унга муяссар бўлган ҳадий (вожиб)».

Яъни эҳсор бўлмаса, душман йўлини тўсма-са, тинч-омон бориб, ибодатни тугал адо этса, умрадан сўнг эҳромдан чикиб, оддий ҳолатдаги каби, ҳамма нарсалардан манфаатланиб, ҳузур қилиб юрса, муяссар бўлган қурбонликни қилсин. Бу шариятда «таматтуъ» дейилади ва луғатда «фойдаланиш», «маза», «ҳузур қилиш» деган маъноларни англатади. Унда ҳаж қилмоқчи бўлган одам эҳромга кираётган пайтда аввал умрани ният қилади.

Маккаи Мукаррамага келиб, Байтуллоҳни тавоф қилиб, Сафо ва Марва орасида саъйни адо этгандан сўнг эҳромдан чиқади. Ҳаж вақти келгунча эҳром ман қилган нарсалардан фойдаланиб, ҳузур қилиб юриши мумкин бўлади.

Ҳаж вақти – зулҳижжанинг саккизинчи куни келганда, ҳажни ният қилиб, эҳромга киради ва ибодатларни адо этишни бошлайди. Бир сафарда икки ибодатни адо этгани, орада умрадан сўнг ҳажгача эҳром ман қилган нарсалардан фойдалангани, ҳузур қилгани учун муяссар бўлганича қурбонлик қилади.

«Ким топа олмаса, уч кун ҳажда, етти кун қайтганингизда рўза тутиш (вожиб)».

Демак, таматтуъ қилган одамнинг сўйгани қурбонлиги бўлмаса, у камбағал бўлса, уч кун ҳажда – умрага эҳром боғлагандан то ийди қурбон кунигача бўлган муддатда рўза тутати. Уламолар: «Арафа кунидан аввалги уч кун бўлса яхши бўлади», деганлар. Ҳаждан қайтгандан кейин етти кун, ҳаммаси бўлиб ўн кун рўза тутиш керак.

«Бу аҳлу оиласи Масжидул Ҳаромда яшмай-диганлар учундир», яъни таматтуъ ва унга боғлиқ нарсаларни қилиш ҳаммага ҳам буюрилмаган. Ҳарам худудида яшайдиганларга таматтуъ мумкин эмас.

Аввалги ишлар баёнида таъкидланганидек, ҳаж ва умрада ҳам қалблар тақвога буюрилмоқда:

«Ва Аллоҳга тақво қилинг ҳамда билинги, албатта, Аллоҳ иқоби шиддатлидир».

Сўнгра яна ҳаж аҳкомларини баён қилишда давом этилади:

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَةٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفَعَّلُوا مِنْ حَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ وَكَرَّوْا فَاِنَّكُمْ حَيْرَ الزَّادِ النَّقْوَى وَأَتَقُونِ يَا أُولِيَ الْأَلْبَابِ ﴿١٧﴾

«Ҳаж маълум ойлардир. Кимки уларда ўзига ҳажни фарз қилса, ҳажда шаҳвоний нарсалар, фисқ ва жанжал йўқдир. Нима яхшилик қилсангиз, Аллоҳ уни биладир. Озуқа олинг, энг яхши озуқа тақводир. Менга тақво қилинг, эй ақл эгалари!»

Демак, ҳаж доим бўлавермас экан, уни адо этиш учун маълум вақт, маълум ойлар бор экан.

«Ҳаж маълум ойлардир».

Ҳаж ойлари – шаввол ва зулқаъда ойлари тўлиқ, зулҳижжа ойининг биринчи ўн кунидир. Мана шу пайтда ҳажни ният қилиб, эҳромга кирса бўлади. Албатта, зулҳижжа ойининг ўнинчи куни, яъни қурбон ҳайити куни бундан мустаснодир.

«Кимки уларда ўзига ҳажни фарз қилса, ҳажда шаҳвоний нарсалар, фисқ ва жанжал йўқдир».

«Ўзига ҳажни фарз қилиш» – ҳажни ният қилиб, эҳромга кириш, деганидир. Демак, ундай одамга шаҳвоний ишлар, яъни жинсий яқинлик ва у ҳақидаги гап-сўзларни сўзлаш ва шунга ўхшаш нарсалар мумкин бўлмайди. Яна ҳажда:

Фисқ – катта-кичик гуноҳ ишларни қилиш;

Жанжал – одамлар билан талашиб-тортишиш ва сўкишиб, бир-бирининг жаҳлини чиқариш каби ишлар ҳам мумкин эмас. Чунки ҳаж қилувчи инсон улуғ мақомга эришган бўлади. У дунёнинг ҳаммасидан юз ўгириб, ажраб, Аллоҳга юзланади, Роббул оламиннинг уйини зиёрат қилгани чикқан бўлади. Шу боис, олий даражадаги одоб билан одобланиши зарур. Ҳамма ёмон нарсаларни тарк этиб, яхши ишларни кўпроқ қилиши лозим. Чунки

«Нима яхшилик қилсангиз, Аллоҳ уни биладир».

Шу билан бирга, ҳажга кетаётган одамга ҳам рухий, ҳам моддий озуқа билан озуқаланиб олиш тавсия қилинади ва рухий озуқа муҳим экани таъкидланади:

«Озуқа олинг, энг яхши озуқа тақводир».

Имом Бухорий Абдуллоҳ ибн Аббос розиял-

лоху анхудан ривоят қиладиларки, у киши:

«Яман аҳли ҳажга озуқа олмай келишар, «Биз таваккул қилувчилармиз», дейишар эди. Маккага келгандан сўнг одамлардан тиланчилик қилишга тушишарди», деганлар.

Бошқа бир ривоятда келишича, яманликлар: «Аллоҳнинг уйини ҳаж қиламиз-у, бизни оч қўярмиди», дейишар экан. Бу, албатта, ҳар бир нарсага тайёргарлик кўриб юришга буюрадиган Ислому таълимотига хилофдир. Ҳам бу ҳажини Аллоҳга миннат қилишга киради. Шунинг учун ҳам оятда Аллоҳ таоло ҳам руҳий, ҳам моддий озуқа билан озуқаланиб олишга амр қилмоқда:

«Озуқа олинг, энг яхши озуқа тақводир. Менга тақво қилинг, эй ақл эгалари!»

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ عِندَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَيْتُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمَنِ الضَّالِّينَ ﴿١٩٨﴾

«Роббингиздан фазл исташингизда сизга гуноҳ йўқ. Арафотдан қайтиб тушганингизда, Машъарул Ҳаромда Аллоҳни зикр қилинг. Сизни ҳидоятга бошлагани учун У Зотни зикр қилинг. Дарҳақиқат, илгари адашувчилардан эдингиз».

Оятда зикр қилинган «фазл» сўзи «ризқ», «қасб» маъноларини англатади. Одамлар ўртасида «Ҳажга борган киши тижорат билан ёки бошқа бирор қасб билан шуғулланса бўлмайди» деган тушунча бор эди.

Имом Насафий ривоят қилишларича, бир қавм «Ҳаммолик ва тожирлик қилган одамнинг ҳажи ҳаж бўлмайди» деган гапни тарқатганида шу оят нозил бўлган экан. Шунга ўхшаш маънолар бошқа ривоятларда ҳам келган.

Имом Аҳмад қилган ривоятда Абу Умома айтадиларки:

«Абдуллоҳ ибн Умардан:

«Биз кира(га ижара бериб, тижорат) қиламиз, ҳажимиз ҳаж бўладими?» деб сўрадим. У:

«Байтуллоҳни тавоф қилиб, Арафотда вуқуф қилиб, тош отиб, сочингизни олдирасизми?» деди. Биз:

«Албатта», дедик. У деди:

«Бир одам Расулуллоҳнинг ҳузурларига келиб, ҳозир сен мендан сўраган нарсани сўраган эди, жавоб бермай турдилар. Сўнг «Жаброил «Роббингиздан фазл исташингизда сизга гуноҳ йўқ» деган оятни олиб тушди», дедилар».

Имом Бухорий қилган ривоятда Абдуллоҳ ибн Аббос:

«Укоз, Мажална, Зул-Мажозлар жоҳилият бозорлари эди. Ҳаж мавсумида савдо қилиш гуноҳмикан, деб иккиланиб қолганларида, Аллоҳ тарафидан «Роббингиздан фазл исташингизда сизга гуноҳ йўқ» деган оят нозил бўлган», дедилар.

Ибн Жарирнинг ривоятларида Абу Солих ҳазрати Умардан:

«Эй мўминларнинг амири! Ҳажда тижорат қилармидингиз?» деб сўраганида у киши:

«Тирикчиликларим ҳаждан бўларди-да», деб жавоб берган эканлар.

Айни чоғда уламолар: «Кимки ҳаж ва тижоратни ният қилса, тижорат нияти устун бўлса, ҳажнинг савоби қолмайди», деганлар. Демак, олдин тижорат, кейин ҳаж бўлиши керак эмас. Ҳажга астойдил ҳаракат қилиб, орада бўш вақтларда тижорат қилса бўлаверади. Ҳалол йўл билан ризқ талаб қилиш ҳеч айб бўлмайди.

Ризқ талаб қилиш ҳақидаги гаплардан кейин бевосита ҳаж ибодатларининг баёни келиши ҳам бежиз эмас.

«Арафотдан қайтиб тушганингизда, Машъ-арул Ҳаромда Аллоҳни зикр қилинг».

«Арафот»нинг луғатдаги маъноси ҳақида ҳазрати Али ибн Абу Толиб розияллоху анхудан қилинган ривоятда айтилишича, Аллоҳ таоло Иброҳим алайҳиссаломга ҳазрати Жаброил алайҳиссаломни юбориб, ҳажни ўргатган. Арафотга келганларида: «Арафта?» (яъни «Танидингми?») деб сўраган экан. Чунки Иброҳим алайҳиссалом у ерга бундан аввал ҳам бир марта келган эканлар. Шундан ўша жой Арафот деб номланиб қолган экан. Яъни бу сўз «билиш», «таниш» деган маъноларни англатади.

Арафотда туриш ҳажнинг бош ибодати, руқни ҳисобланади. Набий алайҳиссалом: «Ҳаж Арафотдан иборатдир», деганлар. Ҳожи арафа куни заволдан бошлаб, шу куннинг шомигача бўлган муддатда Арафотнинг чегараси ичида

бир оз бўлса ҳам турмаса, ҳажи ҳаж бўлмайди.

Набий алайҳиссалом видолашув ҳажини қилганларида, пешинни ўқигандан сўнг қуёш ботгунча турганлар. Арафотдан қайтиб тушиш қуёш ботгандан сўнг бошланади. Оятда «Аллоҳни Машъарул Ҳаромда зикр қилинг», дейилмоқда. Машъарул Ҳаром эса Муздалифа, деганидир. «Машъар»нинг маъноси – «очиқ аломат». Муздалифанинг бу ном билан аталиши у ер ҳарам ҳудудида бўлганидандир. «Муздалифа»нинг маъноси «яқинлашиш» бўлиб, ҳожилар у ерга тушганларида Байтуллоҳга яқинлашадилар. Ҳожилар шом ва хуфтон намозларини қўшиб, Муздалифада ўқийдилар. Ҳанафий мазҳабида кўра, Муздалифада ҳайит куни фаждан кейин бир лаҳза бўлса ҳам туриш вожибдир. Пайғамбаримиз алайҳиссолату вассалом ҳам ўз ҳажларида Муздалифада бир азон икки иқома билан шом ва хуфтон намозларини қўшиб ўқиганлар. Сўнгра фаждан келганлар ва қиблага қараб дуои такбирлар қилганлар. Тонг ёришгандан сўнг юриб кетганлар.

Аллоҳ таоло мусулмонларга Машъарул Ҳаромда Ўзини зикр қилишга буюрмоқда, уларни ҳидоятга бошлагани учун зикр қилмоқ ила шукр келтиришга амр этмоқда.

«Сизни ҳидоятга бошлагани учун У Зотни зикр қилинг. Дарҳақиқат, илгари адашувчилардан эдингиз».

Илгари мусулмонлар Исломдан олдинги ҳаётлари билан мусулмон бўлганларидан кейинги ҳаётларини солиштириб кўриб, бу улугъ неъматларни тушуниб етар эдилар ва уни берган Аллоҳга шукр қилар эдилар. Ҳозирги кунда ҳам янги мусулмон бўлганларнинг кўплари фақат мусулмон бўлганларидан кейингина ўзларини ҳақиқий инсон деб ҳис қилаётганларини айтиб, уларни ҳидоятга бошлаган Аллоҳга шукр айтмоқдалар. Асли мусулмон бўлиб келаётганлар эса мусулмон бўлмаган кишиларни кўриб, уларнинг залолат ботқоғида тортаётган азобларини билиб, ўзларини ҳидоятга бошлаган Аллоҳга шукрлар айтадилар.

Инсон илоҳий таълимотдан узоқлашганда турли номаъқулчиликларни қилади. Жумладан, ўзини макташ, мутакаббирлик қилиш, ўзини бошқалардан устун қўйиш каби хислатлар улар-

нинг асосий сифатларига айланади. Жоҳилият даврида Қурайш қабиласи бошқа араблардан ўзларини юкори тутишар, улардан ажралиб турадиган баъзи имтиёзларни ўзларига раво кўришар эди. Ҳаж қилганда бошқаларга қўшилмас, Арафотда ҳам алоҳида туришар эди. Арафотдан қайтиб тушишда ҳам айрим бўлиб, одамлардан бошқа жойда имтиёзли бўлиб туришарди.

Ҳаж ибодатидаги кўпгина нотўғри нарсаларни тўғрилагани каби, Қуръони Карим бу ноўрин ишни ҳам тўғрилаб, шундай дейди:

ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا
اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٩﴾

«Сўнгра одамлар қайтиб тушган жойдан тушинглар. Ва Аллоҳдан мағфират талаб қилинглар. Албатта, Аллоҳ ўта мағфиратлидир, ўта раҳмлидир».

Ислом тенглик динидир. Бу нарса, айниқса, мусулмонларнинг йиллик умумий йиғилиши бўлмиш ҳажда яққол кўзга ташланади. Унда кишилар барча имтиёзлардан, белгилардан ва аломатлардан ажралиб чиқадилар. Ҳатто кийимларидаги имтиёзлар ҳам билинмаслиги учун тикилган кийимларни ечиб ташлаб, авратларини тўсадиган икки парча мато билан кифояландилар. Бировдан бировнинг ҳеч қандай фарқи қолмайди. Подшоҳ ҳам, гадой ҳам, ёш ҳам, қари ҳам, кучли ҳам, кучсиз ҳам, бой ҳам, камбағал ҳам эҳромда, бош яланг, Аллоҳнинг ҳузурини ўзини хор тутати. Демак, шундай бўлса, Қурайш қабиласининг ёки бошқа кишининг ўзини юкори тутиши, Арафотда одамлардан имтиёзли бўлиб, алоҳида туришлари ҳеч тўғри келмайди. Улар ҳам барча билан баробар туришлари ва одамлар қайтиб тушган жойлардан туришлари керак.

«Сўнгра одамлар қайтиб тушган жойдан тушинглар».

Шу билан бирга, аввал ўзларидан ўтган гуноҳлар, адашиб-улоқишлар учун Аллоҳга истиғфор айтиб, гуноҳларини кечирини сўрашлари керак:

«Ва Аллоҳдан мағфират талаб қилинглар. Албатта, Аллоҳ ўта мағфиратлидир, ўта раҳмлидир».

Аллоҳ таоло ҳажда юрган бандаларини истиғфор айтишга буюрмоқда. Ҳаж қилдим, гу-

ноҳим ювилди, деб ғурурга кетмасин. Мана шундай улуғ мақомда ҳам ўзида камчилик сезсин. Истиғфор айтиш улкан бахту саодатга ҳам эриштиради. Пайғамбаримиз алайҳиссолату вассалом: «Ким истиғфор айтишни ўзига лозим тутса, Аллоҳ унинг мушкулини кушойиш қилади, оғирини енгил қилади ва ўзи ўйламаган томондан ризқ беради», деганлар.

Имом Насафий ривоят қилишларича, жоҳилият даврида одамлар ҳаж амалларини бажариб бўлганларидан сўнг Мино билан тоғнинг орасига туриб олиб, ота-боболарининг фазилатларини санар эдилар ва машҳур кунлар ҳамда уларда бўлиб ўтган ишларни эслар эдилар.

Ҳазрати Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоху анху:

«Жоҳилият аҳли ҳаж мавсумида «Отам кишиларга таом берар эди, тўловини тўлар эди», деб оталарининг ишларидан бошқа нарсани зикр қилмас эдилар. Аллоҳ таоло Муҳаммад алайҳиссолату вассаломга оят нозил қилди», дейдилар. Куйидаги оят ана шу оятдир:

فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَسِكَكُمْ فَادْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ
آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا فَمِنَ النَّكَاسِ مَن يَقُولُ
رَبَّنَا آئِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِن خَلْقٍ ﴿٢٠١﴾

«Ибодатларингизни тугатганингизда Аллоҳни оталарингизни эслагандек, балки ундан ҳам кучлироқ зикр қилинг. Одамлардан баъзилари: «Роббимиз, бизга бу дунёда бергин», дейдир ва охиратда унга насиба йўқдир».

Ота-боболарининг қилган ишлари билан фахрланиш, мақтаниш бекорчи, кўлидан бир иш келмайдиганларнинг ишидир. Исломи дини эса мусулмонлар елкасига бутун дунё бахти учун курашиш масъулиятини юклаган. Шунинг учун ҳам, ҳаж ибодатларини адо этиб бўлгандан сўнг ота-боболарни эмас, уларга бундай улкан масъулиятни юклаган Аллоҳ таолони эслаш ва Ундан ёрдам, яхшиликларни сўрашга амр бўлмоқда:

«Ибодатларингизни тугатганингизда Аллоҳни оталарингизни эслагандек, балки ундан ҳам кучлироқ зикр қилинг».

Аллоҳни эслаган одам албатта Ундан бирор нарса сўрайди. Лекин сўраш ҳар хил бўлади:

«Одамлардан баъзилари: «Роббимиз, бизга бу дунёда бергин», дейдир».

Яъни фақат бу дунёнинг нарсаларини сўрайди. Жумладан, ҳажга келган қавмлардан баъзилари: «Аллоҳим, бу йилни ёмғирли қилгин, яхши болалар туғиладиган йил қилгин», деб дуо қилар эканлар. Аллоҳ таоло ундай кишиларнинг ишлари нотўғри эканини баён қилиб:

«...ва охиратда унга насиба йўқдир», дейди.

Кейинги оятда эса ҳажда Аллоҳни зикр этгандан кейин қилинадиган дуони ўргатади:

وَمِنْهُمْ مَّن يَقُولُ رَبَّنَا آئِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي
الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾

«Ва улардан баъзилари: «Роббимиз, бизга дунёда ҳам яхшилик, охиратда ҳам яхшилик бергин ва бизни олов азобидан сақлагин», дейдир».

Бу дуо мусулмонларнинг дуосидир. Улар Аллоҳ таолодан икки дунёнинг яхшилигини сўрайдилар. Чунки Исломи дини икки дунёнинг ободлигига чакиради. Динсизу худосизларга ўхшаб, фақат бу дунёнинг ҳой-ҳавасини сўрамайдилар. Ёки баъзи тоифаларга ўхшаб, фақат охиратни ўйлаб, бу дунёни эсдан чиқармайдилар.

Бу дуода юксак одоб ҳам ёрқин кўриниб турибди. Сўраладиган нарсани тайин қилиб, номини айтмасдан, умумий қилиб «яхшилик» деб айтилмоқда. «Яхшилик»нинг нималигини Аллоҳ таолонинг ўзи яхши билади.

Имом ибн Касийр: «Ушбу дуо дунёдаги барча яхшиликларни ўзида жамлаб, ёмонликларни четлатган», деганлар.

Ибн Мурдавайх Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоху анхудан ривоят қилган ҳадисда Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи вассалом:

«Байтуллоҳнинг бурчагидан ҳар ўтганимда, «Омин» деб турган фариштани кўрдим. Унинг ёнидан ўтсангиз, «Роббана атина фиддуња ҳасанатан ва фил охироти ҳасанатан ва қийна азабаннаар»ни ўқинглар», деганлар.

Бу дуо Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссолату вассаломнинг кўп қиладиган дуолари эди.

Ибн Аби Ҳотим Абу Толутдан қилган ривоятда айтилади:

«Анас ибн Моликнинг ҳузурда эдик. Собит у кишига:

«Биродарларингиз дуо қилишингизни сўрашяпти», деди. Анас ибн Молик «Роббана ати-на...»ни ўқидилар. Бир муддат гаплашиб ўтирдилар. Турмоқчи бўлишганда:

«Эй Абу Ҳамза, биродарларингиз туришмоқчи, уларни бир дуо қилсангиз», деди. Шунда Анас ибн Молик:

«Сизларга ишларни майдалаб беришимни хоҳлайсизми?! Агар Аллоҳ сизга бу дунё ва охи-ратнинг яхшилигини бериб, дўзахнинг азобидан сақласа, яхшилиқнинг ҳаммасини берган бўлади-ку», деди».

أُولَئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٢٠٤﴾

«Ана ўшаларга қилган касбларидан насиба бор. Ва Аллоҳ тез ҳисоб қилувчидир».

Яъни Роббларидан икки дунёнинг яхшили-гини ва дўзах оловининг азобидан сақлашни сў-раб, ўшанга мос амал қиладиган мўмин-мусул-монларга қилган касбларидан насиба бордир. Уларнинг насибалари ҳисоб-китобини тўғри-лаб бериш Аллоҳ таоло учун осондир. Чунки У Зот ҳисобни тез қилувчи Зотдир.

Сўнгра ҳажнинг охирги амаллари баён қили-нади:

وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَعْلَمُوا أَنكُمُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾

«Санокли кунларда Аллоҳни зикр қилинг. Бас, ким икки кундан кейин кетишга шошил-са, унга гуноҳ йўқ. Ким кечикиб қолса, унга гуноҳ йўқ. Такво қилувчилар учун. Аллоҳга такво қилинглари ва билинглари, сиз албат-та Унинг ҳузурига тўпланурсиз».

«Санокли кунлар» деганда ҳайит кунидан кейинги уч кун назарда тутилган.

Ҳазрати Абдуллоҳ ибн Аббос: «Санокли кун-лар ташриқ кунларидир», деганлар.

Набий алайҳиссалом: «Арафа, қурбонлик ва ташриқ кунлари биз, аҳли Ислоннинг байрами – емоқ, ичмоқ кунларидир», деганлар. Шундан келиб чиқадики, арафа ва қурбон ҳайити кунла-ри ташриқ кунлари қаторига кирмайди.

Ушбу оятда Аллоҳ таоло санокли кунларда,

яъни ташриқ кунларида Ўзини эслашга, зикр қи-лишга буюрмоқда.

«Санокли кунларда Аллоҳни зикр қи-линг».

Иқрима розияллоху анхудан ривоят қилина-ди: «Санокли кунларда Аллоҳни эсланг», дегани «Ташриқ кунларида фарз намозларидан кейин «Аллоҳу акбар, Аллоҳу акбар», деб такбир ай-тинг», деганидир».

Аммо ҳажда бўлганда, бундан мурод шай-тонга тош отиш бўлади. Ҳар бир тошни отишдан олдин «Бисмиллаҳи, Аллоҳу акбар», дейлади. Ҳар куни уч жойга еттидан йигирма битта тош отилади. Ҳайитдан кейинги икки кунда тош отиб, шошилиб, Минодан кетса, гуноҳ бўлмай-ди.

«Бас, ким икки кундан кейин кетишга шошилса, унга гуноҳ йўқ».

Агар ихтиёр қилиб, учинчи кунга қолиб, тош отса ҳам, гуноҳ йўқ:

«Ким кечикиб қолса, унга гуноҳ йўқ».

Кейин бошқа ибодатлар қатори, ҳаж ҳам тақ-во жойи экани, ҳаждаги тўпланиш қиёматдаги тўпланишни эслатиши зарурлиги зикр қилина-ди:

«Аллоҳга такво қилинглари ва билинглари, сиз албатта Унинг ҳузурига тўпланур-сиз».

Ўтган оятларда қалбни поклайдиган, такво-дор қиладиган рўза, садақа ва ҳаж каби ибодат-лар зикр қилинди. Одамлардан баъзилари фақат бу дунёни кўзлашлари ва уларга охиратда наси-ба йўқлиги ва баъзилари икки дунёда ҳам Ал-лоҳдан яхшилиқ кутишлари айтиб ўтилди.

«Тафсири Ҳилол»дан.
Бақара сураси, 196-203-оятлар.

НАБИЙ СОЛЛАЛЛОҲУ АЛАЙҲИ ВАСАЛЛАМНИНГ ҚАБРЛАРИНИ ЗИЁРАТ ҚИЛИШ

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:
«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Ким менга салом берса, албатта, Аллоҳ менга руҳимни қайтаради ва мен унга алик оламан», дедилар».

Абу Довуд ва Байҳақий ривоят қилганлар.

Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Уйларингизни қабр қилиб қўйманг. Менинг қабримни ийдгоҳ қилиб олманг. Менга саловот айтинг. Чунки сизнинг саловотингиз қаерда бўлсангиз ҳам менга етади», дедилар».

Абу Довуд ва Зиё ривоят қилганлар.

Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Ким қабримни зиёрат қилса, унга шафоатим вожиб бўлади», дедилар».

Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Ким савоб умидида мени Мадинада зиёрат қилса, у менинг ёнимда бўлади ва қиёмат куни мен унга шафоатчи бўлурман», дедилар».

Бошқа ривоятда:

«Ўлимимдан кейин ким мени зиёрат қилса, худди тирикligимда зиёрат қилгандек бўлади», дейилган.

Учовини Қози Иёз «Шифо»да ривоят қилган.

Мухтарам китобхонларга Мадинаи мунаввара ва Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг масжидлари ҳақидаги маълумотлар тўлиқ бўлиши учун аввал ўтган ҳадислардан бирининг матнини, шарҳ ва қўшимча маълумотларни тақдим этишни маъқул кўрдик.

Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг даврларида масжид хом ғиштдан бино қилинган эди. Унинг шифти хурмо шохларидан, устунлари эса хурмо ёғочидан эди. Абу Бакр унга ҳеч нарсани зиёда қилмади. Умар унга зиёда қилди. У масжидни Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам даврларидаги асосга қайтадан хом ғишт ва хурмо шохидан қурди. Устунларини яна хурмо ёғочидан қилди. Сўнгра уни Усмон ўзгартирди. Кўпгина зиёдалар қилди. Девор-

ларини нақшланган тош ва пишган ғиштдан қилди. Устунларини нақшланган тошдан, шифтини саж ёғочидан қилди».

Бухорий ва Абу Довуд ривоят қилганлар.

Ҳазрати Абдуллоҳ ибн Умар розияллоху анху Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламнинг масжидларининг у зотнинг ўзлари ва уч халифалари даврларидаги васфини қисқача сўзлар билан ифода қилмоқдалар.

Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламнинг даврлари:

Масжид биноси хом ғиштдан, шифти хурмо шохидан, устунлари хурмо ёғочидан эди.

Масжид қурилишида Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламнинг шахсан ўзлари саҳобаларга бош бўлиб, иштирок қилганлар.

Масжиднинг ҳажми кичик эди. Ёмғир ёғса, хурмо шохларидан қилинган шифтдан ўтиб, ерга тушар, сажда қилган одамнинг пешонасига лой ёпишарди. Масжиднинг ер қисмига ҳеч нарса тўшалмаган эди.

У зотнинг даврларида масжид ана шундай содда ва кичик бўлган.

Абу Бакр Сиддиқ розияллоху анху даврлари:

Масжидун Набавий ўзгаришсиз қолди. Чунки ҳазрати Абу Бакр оз муддат халифа бўлиб, вафот этдилар. Ўша оз муддат ҳам ридда урушларига сарф бўлди. Бунинг устига, ҳазрати Абу Бакр розияллоху анху Расулulloх соллаллоху алайҳи васаллам даврларидаги нарсаларнинг ҳеч бирини ўзгартиришни хоҳламас эдилар.

Ҳазрати Умар ибн Хаттоб розияллоху анху даврлари:

Масжидларини худди аввалгидек, хом ғишт, хурмо шохи ва ёғочидан, худди ўзига ўхшатиб, қайта қурдирдилар. Ҳатто масжиднинг Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам даврларидаги кўринишини йўқотмаслигига қаттиқ эътибор бердилар.

Ҳазрати Усмон ибн Аффон даврлари:

Маълумки, ҳазрати Усмон узоқ вақт халифалик қилдилар. Бу давр ичида Ислom давлати мислсиз равишда кенгайди. Турли халқлар Ислomга кирди. Му-сулмонлар сони ниҳоятда кўпайди. Саҳобаи киромлар ҳам турли юртларга тарқаб кетдилар.

Ана шу давр ичида ҳазрати Усмон анчагина ишлар қилдилар. Бу ишларнинг кўпчилиги давр тақозоси ила юзага чиққан янгиликлар эди. Бу янгиликлар ичида Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламнинг масжидларини янгидан кенгайтириб қуриш ҳам бўлган.

Ҳазрати Усмон Набий соллаллоху алайҳи васалламнинг масжидларига кўплаб зиёдалар қилдилар. Аввало, уни анчагина кенг ва катта, қолаверса, қури-лиш ускуналарини ҳам тамоман бошқача қилдилар.

Хом ғишт ўрнига нақш солинган тош ва пишқ ғишт ишлатдилар. Устунларини ҳам хурмо ёғочи ўрнига нақшиндор тошлардан, шифтини эса хурмо шохлари ўрнига Ҳиндистондан келтирилган саж ёғочларидан қилдирдилар. Ҳазрати Усмон розияллоху анху бу ишларни милодий 649-650 йилларда амалга оширганлар.

Умавий халифалардан Валид ибн Абдулмалик Масжидун Набавийни кенгайтириш ва биносини янгилаш ишини амалга оширди. Унинг амрига биноан, бу муборак масжидда биринчи бор болаҳоналар, мезаналар ва деворнинг ичига кириб турадиган меҳроб қурилди. Ўша қурилишда оналаримизнинг хужралари ҳам масжидга қўшиб юборилди.

Халифа Валид ибн Абдулмаликнинг даврида масжидга 2369 квадрат метр ер қўшилди.

Аббосий халифалардан Маҳдий даврида ҳам Расулulloх соллаллоху алайҳи васалламнинг масжидлари кенгайтирилиб, баъзи қурилиш ишлари олиб борилди.

Мамлуклар ҳукмронлиги вақтида Султон Қойтбой масжиднинг кўп қисмларини қайтадан қурди ва у зотнинг хужралари устига гумбаз қурдирди.

Усманий халифалардан бўлган султон Маҳмуд иккинчи милодий 1813 санада Расулulloх соллаллоху алайҳи васалламнинг хужралари устига кўрғошиндан янги қубба қурдирди ва уни яшил рангга бўятди.

Султон Абдулмажид иккинчи Расулulloх соллаллоху алайҳи васалламнинг хужраларидан бошқа ҳамма нарсани буздириб, қайтадан қурдирди. Бу ишлар ҳижрий 1277, милодий 1861 санада амалга оширилди.

Подшоҳ Абдулазиз ҳижрий 1370, милодий 1951 санада Масжидун Набавийни кенгайтиришга амр қилди. 1955 йили охирига етган мазкур ишлардан кейин Масжидун Набавийнинг ҳудуди 12271 квадрат метрга етди.

Ҳижрий 1405, милодий 1984 йил 2 ноябрда подшоҳ Фаҳд ибн Абдулазиз Масжидун Набавийни кенгайтириш бўйича қилинадиган янги ишларга биринчи ғиштни қўйди. Ғоят катта ишларни ўз ичига олган бу кенгайтиришда қилинган ўзгаришлардан баъзиларини эслаб ўтамиз.

Янги бино замонавий меъморчиликнинг энг кўзга кўринган намунасига айланди. Масжидун Набавийнинг атрофига кенг майдонлар қилинди. Масжиднинг эски ва янги бинолари орасига очилиб, ёпилиб турадиган иккита катта соябонлар қилинди. Масжиднинг янги қисмига диаметри 18 метр, оғирлиги 80 тоннадан бўлган йигирма саккизта ҳаракатландиган гумбаз қурилди.

Аёлнинг ҳажи ҳам худди эркакниқига ўхшайди. Фақат унинг юзи очиқ бўлади, бошини очмайди. Юзига тегмайдиган қилиб бирор нарсани тўсиб олса ҳам жоиз. У овоз чиқариб талбия айтмайди. Икки яшил устун орасида тезлаб юрмайди. Сочини олдирмайди, балки қисқартиради. Тикилган нарса қияди. Издиҳомда Ҳажарга яқинлашмайди. Унинг ҳайзи тавофдан бошқа нарсани ман қилмайди.

Оиша розияллоху анҳодан ривоят қилинади:

«Отлиқлар бизнинг олдимиздан ўтарди. Биз эса Расулulloҳ соллаллоху алайҳи васаллам билан бирга эҳромдаги ҳолда эдик. Улар тўғримизга келганларида баъзимиз жилбобини бошидан юзига тушириб оларди. Улар биздан ўтиб кетганларида уни очардик» (Абу Довуд ва Ибн Можа ривоят қилишган).

У овоз чиқариб талбия айтмайди. Икки яшил устун орасида тезлаб юрмайди. Тавофда рамл ҳам қилмайди. Ҳажарул Асваднинг издиҳомига ҳам кирмайди. Шунда сатрлироқ бўлади. Сочини олдирмайди. Балки қисқартиради.

Али розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоху алайҳи васаллам аёл кишини сочини олдиршидан қайтардилар» (Имом Термизий ва Насай ривоят қилишган).

Имом Абу Довуд Ибн Аббос розияллоху анҳудан қилган ривоятда:

«Расулulloҳ соллаллоху алайҳи васаллам: «Аёлларга соч олдириш лозим эмас. Аёллар сочларини қисқартирсалар бўлди», дедилар», дейилган.

Тикилган нарса қияди. Шунда очиқ-сочиқликдан сақланади.

Ўзини қийин ҳолга солмаслик учун Издиҳомда Ҳажарга яқинлашмайди.

Унинг ҳайзи тавофдан бошқа нарсани ман қилмайди.

Оиша розияллоху анҳодан ривоят қилинади:

«Маккага ҳайз кўрган ҳолда келдим. Байтни тавоф қилмадим. Сафо ва Марва орасида саъй ҳам қилмадим. Бу ҳақда Набий соллаллоху алайҳи васалламга шикоят қилдим. Бас, у зот: «Ҳожи нима қилса, шуни қилавер. Фақат пок бўлмагунингча Байтни тавоф қилма», дедилар» (Тўртовлари ривоят қилишган).

Аёлнинг ҳажси

Демак, ҳайз кўрган аёл то пок бўлмагунича Байтуллоҳни тавоф қилиши мумкин эмас. Тавофнинг шартларидан бири тавоф қилувчининг тўлиқ пок бўлишидир.

Оиша розияллоху анҳодан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоху алайҳи васаллам билан бирга чиқдик. Ҳаждан бошқа нарсани зикр қилмас эдик. Сарифга келганимизда ҳайз кўриб қолдим. Расулulloҳ соллаллоху алайҳи васаллам олдимга кирганларида мен йиғлаётган эдим. Бас, у зот:

«Сени нима йиғлатяпти?» дедилар. «Аллоҳга қасамки, бу йил чиқмасам ҳам бўларкан», дедим.

«Ҳайз кўргандирсан-да?» дедилар.

«Ҳа», дедим.

«Бу Аллоҳ одам қизларига битиб қўйган нарса. Ҳожи нима қилса, шуни қилавер. Фақатгина пок бўлгунингча Байтни тавоф қилма», дедилар» (Икки шайх ривоят қилишган).

«Кифоя» китобидан олинди.

АЛЛОҲ ҲАММАМИЗНИ ҲАЖГА ЕТКАЗСИН!

Барча ҳамду санолар Аллоҳга хосдир. Биз У Зотга ҳамд ва истиффор айтамыз. Ундан ёрдам сўраймыз. Нафсимизнинг шумлигидан ва амалларимизнинг ёмонлигидан Унинг Ўзидан паноҳ сўраймыз. Аллоҳ ҳидоят қилган кимсани адаштирувчи йўқ, адаштирган кимсани ҳидоят қилувчи йўқдир. Мен ягона ва шериксиз Аллоҳдан ўзга ҳақ илоҳ йўқ, Унинг ўхшаши, тенги ва мисли йўқдир, деб ва Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам Унинг бандаси, элчиси, халили, халқлари ичидан танлаб олган ва Ўз ваҳийсига ишонган аминидир, деб гувоҳлик бераман.

Ҳаж мавсуми ҳам яқинлашиб қолди. Ҳаж – бир йилда бир марта, зулҳижжа ойида амалга ошириладиган ибодатдир. Дунёнинг барча мамлакатларидан ҳожилар Саудия Арабистонига жамланадилар. Макка ва Мадина шаҳарлари зулҳижжа ойида миллионлаб ҳожиларни ўз бағрига олади. Юртимизда ҳам ҳаж сафарига борадиганлар сони йилдан-йилга ортиб бораётгани қувончли ҳол. Қария отахонлардан эшитганларимиз – собиқ иттифоқ давридаги қийинчиликлар ортда қолди. Ўша даврларда юртимиздан фақат санокли кишилар турли машаққатлар эвазига ҳаж сафарини адо этишга муяссар бўлишган. Ҳозирда навбат келганда ҳаж сафари учун зарур бўлган маблағ тўланса бас, самолётлар орқали оз вақт ичида ўзингизни Саудия Арабистони тайёрагоҳида кўрасиз. Бундай неъматлар шукронасини қилиб, Яратганга зикру санолар айтамыз. Ҳаж мавсумида йиғилган оламнинг ҳолатига назар солинг, ҳамма кўлидан келганча ибодатда. Деярли ҳамманинг фикри бир жойга жамлангандек. Кексами, ёшми, кўзида ёш қалқиган, тиллари зикрда, Аллоҳнинг раҳматидан умидвор. Кўпчилик ҳаёти давомида бир марта топганини йиғиб-териб ҳаж қилиш бахтига эришади. Бу қандай бахт!

Аллоҳнинг розилиги учун маблағ сарфлаган киши Аллоҳнинг назаридан четда қолмайди. Аллоҳ унга сарф қилган маблағини зиёдаси билан қайтарибгина қолмай, унга жаннат эшикларини очади. Имкони бўла туриб, дунё лаззатларига берилган миллионлаб пуллари орасидан маълум бир маблағни ажратиб, ҳаж ибодати учун «Лаббайк Алоҳумма!» демаган одамни Аллоҳнинг Ўзи тўғри йўлга бошласин. Дунёнинг деярли барча мамлакатларини айланиб чиққан, Эйфел минорасию Миср эҳромлари ёнида суратга тушган ожиз банда Аллоҳнинг амрига бўйсуниб, умрида бир марта ҳаж қилмаса, бу уят эмасми?

Макка шаҳрини ҳам томоша қилиш, сайр этиш мумкин. Ҳам ибодат қилинади, ҳам руҳий дам олинади. Мадина шаҳрининг ҳам гўзаллигини кўриб, кўзларимиз қувнайди. Ҳам ибодат, ҳам саёҳат қилинадиган манзил қайси жойда бор? Яна бу ибодат энг афзал ибодатлардан саналса, бу қандай бахт!

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан: «Ислом амалларидан қай бири афзал?» деб сўрашди. Жаноби Расулulloҳ:

«Аллоҳ ва Расулига иймон келтирмоқ»», дедилар.

«Яна қайсиниси?» деб сўрашди. Жаноби Расулulloҳ: «Холис ният билан ҳаж қилмоқ», деб жавоб бердилар» (Бухорий ривояти).

Ибн Аббос розияллоҳу анҳумодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Аллоҳ Маккани ҳарам қилди. У мендан олдин ҳам, мендан кейин ҳам ҳеч кимга ҳалол бўлмайди. У мен учун бир кунда бир муддатгина ҳалол қилинди. Менга ҳам бир кунда бир муддатгина ҳалол қилинди. Унинг ўт-ўлани юлинмайди, дарахти кесилмайди, ови хуркитилмайди, топилдиғини эълон қилувчидан бошқаси олмайди», дедилар. Шунда Аббос розияллоҳу анҳу: «Заргарларимиз ва қабрларимиз учун изхир мустасно (денг)», деди. Шунда у зот: «Изхир мустасно», дедилар» (Бухорий ривоят қилган).

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Илон ўз инида кулча бўлиб яшириниб олгани сингари иймон ҳам бора-бора Мадинада тўпланади», дедилар».

Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига бир бадавий киши келиб, Исломга байъат қилди. Эртасига у киши безгак тутиб келди-да: «Байъатимдан қайтишимга руҳсат беринг!» деди. Жаноби Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам қатъий бош тортиб: «Темирчининг босқони (дами) темир юзидаги куюкни кеткизганидек, Мадина гуноҳларни кеткизади», дедилар» (Бухорий ривоят қилган).

Ҳаж қилишни ният қилиб, қўнгилларига тугиб қўйган азиз опа-сингиллар! Имконияти бўла туриб, ҳажга боришни ортга суриб юрган ёки бу ҳақда умуман ўйламайдиган мусулмонларга ҳам насиҳат қилинг. Уларга ҳаж ибодати инсонни онадан туғилгандек, гуноҳлардан поклаши тўғрисида тушунтиринг. Бу улуғ ибодатдир. Ният қилиб, ҳаж ишларига масъул бўлган идораларда навбатда туришса, иншааллоҳ, Аллоҳ уларга ниятларига яраша ажр-савоб бериш билан бирга, ҳаж қилиш бахтига эриштиради. Бир онахонни биламиз, ҳажга бориш учун навбатга турганида ҳажга етарли маблаққа эга эмас эди, кейинроқ гувоҳ бўлдикки, уларга навбат келганида Аллоҳ Ўз ғайбидан онахонга дунё берди. Онахон ҳаж сафарига бориб, ибодатни амалга ошириб келдилар. Астойдил ният қилайлик, Аллоҳ таоло ҳаммамизни ҳажга етказсин!

Дилором тайёрлаган.

Маҳрамсиз ҳажга бориш

САВОЛ: Аёл киши ҳаж ёки умрага маҳрамсиз борса, ибодати қабул бўладими?

ЖАВОБ: Бисмиллаҳир Роҳманир Роҳийм. Ибодат қилган ўрнига ўтади. Қабул бўлган ёки бўлмаганини Аллоҳ билади. Валлоҳу аълам.

Аёл киши хўроз сўйса бўладими?

САВОЛ: Эркақлар уйда бўлмаса, аёл киши хўроз, товуқларни сўйса бўладими?

ЖАВОБ: Бисмиллаҳир Роҳманир Роҳим.

«Каъб ибн Молик розияллоҳу анхунинг Саль тоғида қўйини боқадиган чўри қизи бор эди. Бас, бир қўй оғир ҳолга тушиб қолди. Қиз уни тош билан сўйди. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан сўралган эди, «Уни еяверинглар», дедилар».

Бухорий ривоят қилган.

Демак, аёл киши ҳайвон сўйиши, тош билан сўйиш ҳам жоиз экан.

Фикҳий матнларда бу борада қуйидагилар бор: Сўювчи мусулмон ёки аҳли китоб бўлиши шарт. Агар у аёл киши, мажнун, аклини таниган ёш бола, хатна қилинмаган ва соқов бўлса ҳам. Аммо аҳли китоб бўлмаган, муртад ва «бисмиллаҳ»ни қасддан тарк қилувчи киши сўйса бўлмайди. Сўйилган ҳайвон ҳалол бўлиши учун аввало «сўювчи мусулмон ёки аҳли китоб бўлиши шарт».

Аҳли китобнинг сўйгани ҳалол бўлишига Моиди сурасининг қуйидаги ояти далил бўлади: «Бугунги кунда сизларга барча пок нарсалар

ҳалол қилинди. Китоб берилганларнинг таоми сиз учун ҳалолдир. Сизнинг таомингиз улар учун ҳалолдир» (5-оят).

Булардан бошқаларнинг, жумладан, муртад ва динсизларнинг сўйиши эса ҳаромдир.

Аҳли китобдан бўлган аёллар сўйган нарса ҳам худди муслима аёллар сўйган нарса каби, ҳалолдир. Шунингдек, балоғатга етмаган болаларнинг сўйиши ҳам ҳалолдир.

Исломда аёл кишини аёлликка мос бўлмаган ишга таклиф қилиш яхши ҳисобланмайди. Одатда ҳайвонларни сўйиш аёлларнинг латофатларига зид иш бўлгани учун, эҳтиром юзасидан аёллар сўйиш ишларига таклиф қилинмаган.

Шундай бўлса-да, аёл кишининг сўйган сўйиши, агар аёл ҳайз кўрган ҳолда бўлса ҳам, ҳалол ҳисобланади. Аммо сўювчи эркақ киши бўлиши мустаҳаб. Чунки сўйишга доир ишларга аёл кишидан кўра у муносиброқ, яроқлироқдир. Валлоҳу аълам.

Аёл кишининг қурбонлик қилиши

САВОЛ: Ҳар йили қурбонликни оиламиздаги эркақлар қилишади. Менинг нисобга етган молим бор. Мен ҳам қурбонлик қилишим керакми?

ЖАВОБ: Қурбонлик қилиш кишининг эркақ ёки аёл эканлигига қараб бўлмайди. Нисобга етган моли бор ҳар бир мусулмон ва муслимага қурбонлик қилиш вожибдир. Валлоҳу аълам.

«Зикр аҳлидан сўранг» саҳифасидан олинди.

Иброҳим халилуллоҳ алайҳиссаломнинг аёллари, Исмоил алайҳиссаломнинг оналари Ҳожар онамиз Миср подшохи томонидан Сора онамизга улар Мисрга ҳижрат қилган вақтларида тақдим қилинган эдилар.

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам дедилар:

«Иброҳим алайҳиссалом уч мартагина ёлғон гап айтганлар. Иккитаси Аллоҳ азза ва жалланинг Зоти хусусида «Албатта, мен беморман» деган сўзи ва «Йўқ, буни манави, уларнинг каттаси қилди» деган сўзи.

Бир куни у Сора билан бирга эди. Зўравонлардан бирининг олдидан ўтди. Унга (зўравонга): «Мана бу ерда бир киши бор. Ёнида одамзоднинг энг гўзалларидан бўлган бир аёл бор», дейилган эди, унга (Иброҳимга) одам юборди. Ундан аёл ҳақида сўраб, «Ким бу?» деди. «Синглим», деди у. Кейин Соранинг олдига келиб: «Эй Сора! Ер юзида мен ва сендан бошқа мўмин йўқ. Анави мендан сўраган эди, унга сени синглим, дедим. Мени ёлғончи қилиб қўйма», деди. У (зўравон) унга (Сорага) одам юборди. У (Сора) унинг олдига кирган пайт у (Соранинг) қўлини ушламоқчи бўлган эди, тутиб қўйилди. Шунда у: «Ҳаққимга Аллоҳга дуо қил, сенга зарар етказмайман», деди. У Аллоҳга дуо қилган эди, қўйиб юборилди. Кейин иккинчи марта ушламоқчи бўлган эди, аввалгидек ёки ундан-да қаттиқ тутиб қўйилди. Шунда у: «Ҳаққимга Аллоҳга дуо қил, сенга зарар етказмайман», деди. У дуо қилган эди, қўйиб юборилди. У ҳожибларидан бирини чақириб: «Сизлар менга инсон келтирмабсиз, бир шайтон келтирибсиз!» деди. Унга (Сорага) Ҳожарни хизматкор қилиб берди. У унинг (Иброҳимнинг) олдига келди. У намоз ўқиётган эди, қўли билан «Нима бўлди?» дея ишора қилди. У: «Аллоҳ кофирнинг [ёки фожирнинг] макрини бўғзига қайтарди ва Ҳожарни хизматкор қилиб берди», деди».

Абу Ҳурайра: «Ана ўша сизнинг онангиз бўлади, эй осмон суви фарзандлари!» деди.

Муслим ва Бухорий ривоят қилишган.

Шундан сўнг Ҳожар онамиз Сора онамизнинг хизматида бўлдилар. Маълумки, Сора онамиз кўп йиллар давомида фарзанд кўрмаган эдилар. Шунинг учун у киши Иброҳим алайҳиссаломга Ҳожар онамизни совға қилдилар. Маълум вақтдан сўнг Ҳожар онамиз Исмоил алайҳиссаломга ҳомиладор бўлдилар. Исмоил алайҳиссалом дунёга келгач, Сора онамизнинг рашклари кучайиб, Ҳожар онамизни фарзандлари билан бошқа томонларга олиб бориб ташлашга келишилди. Аллоҳ таолонинг ҳикмати асосида Иброҳим алайҳиссалом Ҳожар онамизни Исмоил алайҳиссалом билан бирга ўсимликсиз чўлда қолдириб кетдилар. Қайтиб кетаётиб, у зот алайҳиссалом дуо қилдилар:

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَنِيكَ
الْمُحْرَمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْتَدَةً مِّنَ النَّاسِ
تَهْوَى إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾

«Роббимиз, ҳақиқатда, мен зурриётимнинг баъзиларини Байтул Ҳароминг ёнига, гиёҳсиз водийга жойлаштирдим. Роббимиз, намозни тўқис адо этишлари учун. Бас, ўзинг одамлардан баъзиларининг қалбларини уларга талпинадиган қилгин ва уларни мевалардан ризқлантиргин. Шояд, шукр қилсалар» (Иброҳим сураси, 37- оят).

Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Аёлларнинг узун этак тутиши биринчи бўлиб Исмоилнинг онаси тарафидан бўлган. У изини Сорага кўрсатмаслик учун бир узун этак тутган эди. Кейин Иброҳим уни ва унинг фарзандини олиб келиб, Байтнинг олдига, улкан дарахт олдига – Замзам устига, масжиднинг тепа томонига қўйди. У уни эмизар эди. У пайтлар Маккада на кимса бор ва на сув бор эди. Икковларини ўша ерга қўйди ва олдиларига бир халтада хурмо ҳамда бир сувдонда сув қўйди. Кейин Иброҳим йўлга тушмоқчи бўлиб, орқасига юрган эди, Исмоилнинг онаси унга эргашиб: «Эй Иброҳим! Бизларни на бир инсон, на бир нарсаси йўқ бу водийга ташлаб, қаерга кетяпсиз?!» деди. У буни унга бир неча марта айтди. У (Иброҳим) эса унга қарамай туриб олди. У (Ҳожар) унга: «Бунга сизни Аллоҳ буюрди-

ми?» деди. У: «Ҳа», деди. «У ҳолда У Зот бизни зое қилмайди», деди у. Сўнг ортига қайтди. Иброҳим йўлга тушди. Ниҳоят, улар кўрмайдиган жойга – довонга етганида, юзини Байт томонга қилди. Кейин қўлини кўтарганча, мана бу тўрт гапни айтиб, дуо қилди: «Роббимиз, ҳақиқатда, мен ўз зурриётимни Байтул Ҳароминг ёнига, гиёҳсиз водийга жойлаштирдим. Роббимиз, намозни тўқис адо этишлари учун. Бас, Ўзинг одамлардан баъзиларининг қалбларини уларга талпинадиган қилгин ва уларни мевалардан ризқлантиргин. Шояд, шукр қилсалар».

Исмоилнинг онаси Исмоилни эмизиб, ҳалиги сувдан ича бошлади. Ниҳоят, сувдондаги сув тугагач, чанқай бошлади. Ўғли ҳам чанқади. У (Ҳожар) унинг буралаётганини [ёки ўзини ерга ураётганини] кўриб, унга қараб туришга чидай олмай, юра бошлади. Сафонинг ер юзиди олдидаги энг яқин тоғ эканини кўриб, унинг устига чиқиб, тик турди. Кейин бирор кишини кўриб қоламанми-кан, деб водийга қаради. Ҳеч кимсани кўрмади. Сафодан тушди. Ниҳоят, водийга етганида этагини кўтарди-да, сўнгра оғир ҳолга тушган инсон югурадиган тарзда югура кетди. Ҳатто водийдан ўтиб кетди. Кейин Марвага келиб, устига чиқиб, тик турди ва бирор кишини кўриб қоламанми-кан, деб қаради. Ҳеч кимсани кўрмади. Етти марта шундай қилди – Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Одамларнинг у иккиси (Сафо-Марва) орасида саъй қилишлари шундан», деган эдилар. – Марванинг устига чиққанида, бир овоз эшитди. Ўзига ўзи «Жим тур», деди-да, кулоқ тутди, яна эшитди. «Эшиттириб бўлдинг, агар сенда бирор ёрдам бўлса...» деди. Қараса, Замзамнинг ўрнида фаришта турибди. У товони билан [ёки қаноти билан] кавлаб, ниҳоят, сув чиқди. У (Ҳожар) буни қўли билан мана бундай қилиб ҳовуз қила бошлади. Сўнг сувдонига сувдан ҳовучлаб қуя кетди. Ҳар ҳовучлаб олганидан кейин, у отилиб чиқар эди – Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Аллоҳ Исмоилнинг онасини раҳматига олсин, Замзамни қўйиб берганида эди, [ёки сувдан ҳовучлаб олганида эди.] Замзам оқин булоқ бўлар эди», деган эдилар. – У ундан ичди ва боласини эмизди. Фаришта унга: «Зое бўлишдан кўрқманглар. Чунки мана шу ерда Аллоҳнинг уйи бўлади, шу бола ва унинг отаси қуради. Албатта, Аллоҳ унинг аҳлини зое қилмайди», деди.

Байт ердан кўтарилган, худди тепалик каби эди. Селлар келиб, унинг ўнгидан ва чапидан олар эди. У ана шу аҳволда экан, уларнинг олдига Журҳумдан йўловчилар [ёки Журҳумдан бир оила] Кадо

йўлидан юриб, келиб қолишди ва Макканинг пастига тушишди. Улар бир айланаётган қушни кўриб қолишди. «Бу қуш сув устида айланади. Биз аниқ биламизки, бу ерда сув йўқ», дейишди. Бир ё икки чопар юборишди. Қарашса, сув. Ортга қайтиб, уларга сувдан хабар беришди. Шунда улар келишди. Исмоилнинг онаси сув олдида эди. Улар: «Ёнингга тушишимизга изи берасанми?» дейишди. У: «Ҳа, лекин сувда сизларнинг ҳаққингиз йўқ», деди. Улар: «Хўп», дейишди – Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «У Исмоилнинг онасини сув истаётганида топган эди», деганлар. – Улар тушишди ва ўз аҳлларига одам юборишди. Улар ҳам булар билан бирга тушишди. Ниҳоят, бу ерда улардан оилалар пайдо бўлди.

Бола улғайиб, улардан арабчани ўрганди. Улғайган пайт уларни ўзига ром қилди ва у уларга ёқиб қолди. У вояга етгач, уни ўзларидан бир аёлга уйлаб қўйишди ва Исмоилнинг онаси вафот этди».

Бухорий ривоят қилган.

Ҳадисдан кўринадики, мусулмонларга фарз бўлган ҳаж ибодатидаги Марва ва Сафо тоғлари орасида саъй қилиш Ҳожар онамиздан бизга меросдир.

Аллоҳ таоло марҳамат қилади:

﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ حَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ﴾

«Албатта, Сафо ва Марва Аллоҳнинг шiorларидандир. Ким Байтни ҳаж ёки умра қилса, бу иккови ўртасида саъй қилишида унга гуноҳ йўқ. Ким яхшиликни ўз ихтиёри ила қилса, бас, албатта, Аллоҳ кўп савоб берувчидир, ўта билувчидир» (Бақара сураси, 158-оят).

Манбаларда келишича, Ҳожар онамизнинг 12 нафар ўғил набиралари бўлган. Ҳожар онамиз Каъба яқинидаги Хидрада вафот топиб, ўша ерга дафн қилинганлар.

Аллоҳ таоло замзамни бизга мерос қолдирган Ҳожар онамизни раҳмат қилсин.

Дилором тайёрлаган.

УЛУҒ ИБОДАТНИ РИЁГА АЛМАШТИРМАЙЛИК

Ассалому алайкум, азиз ўқувчи! Барчамизни чалғитувчи, фикр ва ҳаёлларни бузувчи, қалбларимизни исёнга мойил қилувчи замонавий информация тармоқларидан кўзингизни узиб, ушбу сайтга кирганингиз учун сизга минг бор тасанно!

Бугун мен сизлар билан биргаликда Ислом устунларидан бўлмиш ҳаж ибодатига доир масалаларни муҳокама қилмоқчиман. Алҳамдулиллаҳ, ҳаж ибодатининг фазилату фойдалари, амал қилиш қоидаларини кўплаб китоблардан топиб, ўқиб-ўрганишимиз мумкин. Айниқса бу борада «Ҳадис ва Ҳаёт» силсиласининг 10 жузи айтиш мумкин.

Мана шу жездан иқтибос:

Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким Аллоҳ учун ҳаж қилса, фахш сўз айтмаса ва фисқу фасод қилмаса, худди онаси тукқан кундагидек қайтади», дедилар».

Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Умрадан кейинги умра иккисининг орасидаги нарсаларга каффоратдир. Ҳажжи мабрурнинг мукофоти жаннатдан бошқа нарса эмас», дедилар».

Шарҳ: Бу ривоятларда ҳам умранинг, ҳам ҳажнинг фазли ҳақида сўз бормоқда. Кейинги умра ўзидан аввалги умрадан буён содир этилган Аллоҳ таолонинг ҳаққида оид бўлган маълум гуноҳларнинг ювилиб кетишига сабаб бўлар экан. Агар ҳажжи мабрур бўлса, унинг мукофоти жаннатдан бошқа нарса бўлмас экан.

Ҳажжи мабрур – риё ва гуноҳ ишлардан холи бўлган, сахийлик ҳамда ҳусни хулқ ила адо этилган ҳаждир. (Иқтибос тугади.)

Азиз ўқувчи, энди атрофингизга бир назар солинг, шу кундаги ҳожи ота, ҳожи оналаримизга бир қаранг (албатта, бу гаплар уларнинг ҳаммаларига тегишли эмас). Қай бирлари риё ёки имкониятларини кўз-кўз қилиш учун эмас, балки Аллоҳ учун ҳаж қилишмоқда?

Ахир, жаннатдан умиди бор инсон кибру риё қилладими? Ўзини бошқалардан устун тутиб, дилозор бўладими? Ахир ҳожи ота, ҳожи она дейилганда кўз ўнгимизда камтар, самимий, ширинсўз, дуоғўй инсонлар намоён бўлиши керак-ку! Ҳозирги кунимизда ҳаж қилаётган кўпчилик инсонларда айтиб ўтилган бу гўзал хислатларнинг асари ҳам йўқ.

Ҳамма нарса ҳаждан қайтаётганларни кутиб олишдан бошланади, ана дабаба-ю, ана тамоша!

Шундай ҳолатларни кўрдикки, ҳатто аэропортдан тўғри уйга олиб келмасдан, антиқа машиналар ёллаб, шаҳарни айланишади. Машина маҳалланинг бошида тўхтатилиб, шу жойдан то хонадонгача кўчаларга гиламлар тўшалиб, гул япроқлари сочилиб, икки тарафга одамлар йиғилиб, олқишлаб, ҳожининг устидан гуллар сочиб, уйига олиб киришади.

Тўғри, ҳаж ибодати ҳаммага ҳам насиб қилавермайди. Аллоҳнинг оятида айтилганидек, «йўлини топганларга», яъни топиш-тутиши бисёр бўлган, тирикчиликда зорлиги йўқ инсонларгагина хос, атрофдагиларнинг ҳавас қилишига арзийдиган ибодатдир. Лекин бу одоб-ахлоқ доирасидан чиқиб, манманлик, дабдабозлик қилиш керак, дегани эмас-ку!

Бундай улуғ, ҳавасга лойиқ ибодатга мушарраф бўлган – Каъбатуллоҳни тавоф қилиб қайтган инсон сипо, камтар, оғир-босиқ бўлиши, бошқаларни риёю кибрдан, дабдабозликдан, хўжакўрсинга иш қилишдан қайтариши, тартибга чақариши, насиҳат, хуллас, нахий мункар қилиши керак эмасми?

Минг афсуслар бўлсинки, Аллоҳ таолонинг ваъда қилган жаннатларини риёга алмаштираётган, шундай улуғ ибодатнинг қадрини ерга ураётган ҳожилар кўпчиликни ташкил этади.

Ҳаж сафарининг ўзида – Маккаи муборакда, Мадинаи шарифда ҳожиларнинг баъзилари ўзларини нолойиқ тутишларини кўрган, эшитганимизда афсусу надоматлар чекамиз. Бу қанчалар бедодлик, ахир? Имкониятлари, қўлларида сармоёлари бўла туриб, истибдод даврларида тамбаланган чегаралардан чиқа олмаган, мазкур улуғ ибодатлардан бенасиб бўлган қанчадан-қанча ота-боболаримиз қалблари армонга, кўзлари ёшга тўлган ҳолда оламдан ўтиб кетдилар-ку!

Ҳозирги кунда ҳам ҳажга боришни, ибодатларни ихлос билан адо этишни чин дилдан истаб турса-да, моддий имконияти чекланганлиги ёки соғлиги тўғри келмаганлиги сабабли Аллоҳдан умид қилиб яшаётган азизлар қанча!

Наҳотки, Аллоҳ таоло томонидан Ҳаж ибодатига чорланган инсон озгина мулоҳаза қилишга ярамаса, шукрини адо қилмаса, одоб-ахлоқ доирасида турмаса? Афсус, минг афсус! Сиз бунга нима дейсиз, азизларим?...

Дилафруз тайёрлади

ЗУРРИЁТНИ ГИЁҲСИЗ ВОДИЙГА ЖОЙЛАШТИРИШ

Иброҳим алайҳиссалом йўл юриб, йўл юрсалар ҳам мўл юриб, ҳозирги Каъбаи Муаззаманинг ўрнига Ҳожар онамиз билан гўдак Исмоилни қолдириб, ортларига қайтдилар. Маълум бир жойга етиб, у зот она-болани кўрадиган, улар эса у зотни кўрмайдиган жойда туриб, Аллоҳ таолога илтижо ила қуйидаги дуони қилдилар:

«Роббимиз, ҳақиқатда, мен зурриётимнинг баъзиларини Байтул Ҳароминг ёнига, гиёҳсиз водийга жойлаштирдим. Роббимиз, намозни тўқис адо этишлари учун. Бас, Ўзинг одамлардан баъзиларининг қалбларини уларга талпинадиган қилгин ва уларни мевалардан ризқлантиргин. Шояд, шукр қилсалар» (*Иброҳим сураси, 37-оят*).

Иброҳим алайҳиссалом ўз зурриётларидан бўлмиш Исмоил алайҳиссаломни Аллоҳнинг Байтул Ҳароми ёнига, ўсимликсиз водийга жойлаштиришларининг бош сабабини намоз, демокдалар.

«Роббимиз, намозни тўқис адо этишлари учун»

Иброҳим алайҳиссалом Аллоҳга ибодат қилишлари, намозни тўқис адо этишлари учун зурриётларидан баъзисини машаққатларга тўла, сувсиз, гиёҳсиз, иссиқ чўлнинг ўртасига жойлаштирдилар.

Одатда одамлар гиёҳсиз чўлларга боришни истамайдилар. У ердаги машаққатлардан кўрқадилар. Эй Роббимиз:

«Бас, Ўзинг одамлардан баъзиларининг қалбларини уларга талпинадиган қилгин».

Уларнинг қалблари доимо ўша мен зурриётимдан баъзисини жойлаштирган, Байтул Ҳаром ёнидаги водийга талпиниб турадиган бўлсин.

«ва уларни мевалардан ризқлантиргин».

Яна ўша зурриётимни ва улар билан бирга ўша ерда яшаётганларни мевалардан ризқлантиргин.

«Шояд, шукр қилсалар», деб дуо қилдилар.

Аллоҳ таоло Иброҳим алайҳиссаломнинг бу дуоларини қабул этди. Мазкур юртни, Ҳарами Шарифни омонлик юрти қилиб қўйди. Унинг омонлигига таҳдид соладиганларни ҳалок қилди. У ердагилар Аллоҳга ибодатни тўғри қилиб, намозни тўқис адо этганларида, омонликка қўшиб, тўқчиликни ҳам берди. Мусулмон бўлган одамлар қалбини ўша томонга талпиниб турадиган этиб қўйди. У жойнинг аҳолисини, ерларида ҳеч нарса ўсмаслигига қарамасдан, турли мевалар билан ризқлантириб қўйди.

Иброҳим алайҳиссалом ҳар замонда келиб, оилаларидан хабар олиб турдилар. Исмоил ҳам ўсиб, улғайиб борди.

Кейин нима бўлганини «Вас-Соффаат» сурасининг қуйидаги оятларидан билиб оламиз:

ҚУРБОНЛИК ҚИЛИШ

«Бас, (бола) унинг ўзи билан бирга юрадиган бўлганида: «Эй ўғилчам, мен тушимда сени сўяётганимни кўрмоқдаман, боқиб кўр, нима дейсан?» деди. У: «Эй отажон, сенга амр этилганни бажар, иншааллоҳ, мени сабр қилувчилардан топурсан», деди» (*Соффаат сураси, 102-оят*).

Бу ояти каримадаги ота-бола ўртасидаги биргина савол ва биргина жавоб инсоният тарихида Аллоҳ йўлида кўрсатилган фидокорликнинг энг юксак намуналаридан биридир. Бу савол-жавоб Аллоҳ таолога нисбатан одобнинг энг юқори чўққиси, Аллоҳ таолонинг йўлида ҳеч нарса аямасликнинг энг юксак намунаси саналади.

Умр бўйи жоҳил, мушрик, Аллоҳни тан олмаган, нобакор бир қавм томонидан турли жафолар чеккан, ҳатто катта гулханга отилган, яқинларини, уй-жойини, барча манфаатларини тарк этиб, бошқа юртга хижрат қилган Иброҳим алайҳиссаломга ёши улғайиб, фарзанд кўришдан умиди узилган бир пайтда Аллоҳ таоло у зотга ҳалим бир ўғил берди. Иброҳим ўғлини кўз қорачиғидек авайлаб-асраб ўстирди. Фарзанд ота-онасининг кўз қувончи бўлиб ўсиб борди. Ота боласини кўриб, қувонар эди.

«Бас, (бола) унинг ўзи билан бирга юрадиган бўлганида...»

Ёлғиз ўғил Иброҳим алайҳиссалом билан бирга юрадиган бўлиб, отасининг ёнига кирган чоғда, тафсирчи уламоларнинг айтишларича, ўн уч ёшга тўлганида ота боласига қараб:

«Эй ўғилчам, мен тушимда сени сўяётганимни кўрмоқдаман, боқиб кўр, нима дейсан?» деди.

Кексайиб қолганда кўрган жигарбандини отанинг ўзи сўймоқчи! Аллоҳнинг йўлида сўймоқчи! Тушида шуни кўрибди. Ота тушини Аллоҳнинг амри деб қабул қилди. Чунки Пайғамбарларнинг туши ваҳийдир. Бир марта эмас, бир неча бор кўрибди, шунинг учун ҳам жигарбандига «Сени сўяётганимни кўрмоқда-

ман», деди, «Кўрдим», демади. Бу иш Аллоҳ учун хижрат қилган одамга катта синов эди. Умр бўйи дину диёнат йўлида турли синовлардан ўтиб келган кишига яна бир бор улкан синов рўпара бўлди. Қариганида топган гулдай жигаргўшасини эндигина ёнига кириб, ўзи билан бирга юрадиган бўлганида ўз кўли билан сўйиши керак эди.

Мўмин, мухлис банда Иброҳим алайҳиссалом бу ишни ўзига хос босиқлик, хотиржамлик ва ишонч билан қабул қилиб олди. Иккиланмади, «Қандай бўлар экан», деб ўйлаб ҳам ўтирмади, қутулиш учун бошқа чора ҳам изламади.

Лекин масаланинг иккинчи томони бор эди. Сўйилиши лозим бўлган қурбонлик одам эди. Жони, қони бор, эс-хуши, акли бор эди. Иброҳим алайҳиссалом фарзандидаги шу жиҳатларни ҳисобга олиб, Исмоилнинг бу ишга қанчалик тайёрлигини синаб, унга маслаҳат солди.

«Эй ўғилчам, мен тушимда сени сўяётганимни кўрмоқдаман, боқиб кўр, нима дейсан?» деди.

Ҳа, бу нафақат отанинг ўзи, балки боласи учун ҳам синов эди. Ота узок умри давомида кўпгина синовлардан ўтган. Ўғил эса энди биринчи бор жиддий синовга рўпара бўлаётган эди. Шу билан бирга, ўғил Аллоҳ таоло у туғилишидан олдин хабар бериб қўйганидек, ҳалим ўғил эди. Ҳар қандай оғирликни ҳам чидам билан қарши олишга тайёр фарзанд эди. Шундай бўлди ҳам,

«У: «Эй отажон, сенга амр этилгани бажар, иншааллоҳ, мени сабр қилувчилардан топурсан», деди».

«Эй отажон! Сенга мени сўйиш амр қилинган бўлса, мени сўй, «Болажонимни сўйсам, у нима қилар экан», деб ўйлаб ўтирма. Мен Аллоҳ хоҳласа, сабр этаман, сабр қилувчи бандалардан бўлишга ҳаракат қиламан», деди.

Нақадар буюк жасорат! Нақадар улкан одоб! Аллоҳнинг амрига нақадар ажойиб итоат!

«Икковлари таслим бўлиб, уни пешонасига ётқизганида... унга нидо қилдик: «Эй Иброҳим! Батаҳқиқ, сен тушни тасдиқ қилдинг! Албатта, Биз яхшилик қилувчиларни ана шундай мукофотлармиз» (Соффаат сураси, 103-105-оятлар).

Ота-бола қуруқ гап билангина кифояланмадилар фидокорликларини оғиздагина бажармадилар. Амалга ўтдилар. Ота-бола

«Икковлари таслим бўлиб...»

Аллоҳнинг амрига бўйсуниб, итоат қилиб, амрни адо этишга тайёр эканликларини тилда айтганларидан сўнг уни амалга оширишга ўтдилар ва ота

«уни пешонасига ётқизганида...»

Сўйиш вақтида кўз кўзга тушмасин, деб болажонини ерга қаратиб ётқизиб, уни сўйишга шайланиб, бўйнига пичоқ тортаётган бир пайтда

«унга нидо қилдик: «Эй Иброҳим! Батаҳқиқ, сен тушни тасдиқ қилдинг!»

«Сен тушингда кўрган амрни тасдиқлаб, амалга оширдинг. Аллоҳнинг амрига таслим бўлиб, болажонини сўйишга жазм қилдинг. Амрдан кўзланган мақсад ҳосил бўлди. У ҳам бўлса, бандаларнинг тамомила Аллоҳга таслим бўлишлари эди. Ҳар бир ишда Аллоҳнинг амрига итоат этишлари, фақат Унинг розилигини кўзлаб иш қилишлари эди. Ана ўша мақсад амалга ошди. Аллоҳга бандаларнинг жони керак эмас. Аллоҳга бандаларнинг қони ҳам керак эмас.

Аллоҳ таоло: **«Албатта, биз яхшилик қилувчиларни ана шундай мукофотлармиз»**, деб унга марҳамат қилди.

Ҳа, Аллоҳ таоло пайгамбари Иброҳим алайҳиссаломга нидо қилиб, деди:

«Эй Иброҳим, биз доимо гўзал иш қилган бандаларимизни сенга ўхшатиб мукофотлаймиз. Уларни турли синовлар учун танлаб олишимиз ҳам мукофотдир. Чунки шу синовлар орқали улар ажр-савобларга, олий мартабаларга эришадилар, бундан ортик мукофот борми? Сени ҳам ўғлингни қурбонлик учун сўйиш орқали синовга дучор қилдик. Юзаки қараганда, бу синов бало-офат ва мусибат бўлиб кўринади. Аммо, аслида эса мукофотдир. Олий мақомларга эришиш омилидир. Шу синов бўлмаганида, сен киёматгача фидокорлик тимсоли бўлиб қолмас эдинг. Ҳаммага ўрناк бўлмас эдинг. Илоҳий китобларда зикр қилинмас эдинг. Номинг ибодатларда тиловат этилмас эди».

«Албатта, бу очиқ-ойдин синовнинг айни ўзидир» (Соффаат сураси, 106-оят).

Яъни Иброҳимга ўғлини қурбонликка сўйиш амри синовнинг айни ўзидир, бошқа нарса эмасдир. Бу синовдан у яхши ўтди. Унинг ўғли саломат қолди.

«Унинг ўрнига буюк қурбонлик фидо қилдик» (Соффаат сураси, 107-оят).

Яъни «Биз Исмоилнинг ўрнига жаннатдан чиқарилган катта бир қурбонликни фидо қилдик.

Иброҳим қурбонлик учун боласини сўйишга тайёрлигини билдирди. Уни ётқизиб, бўйнига пичоқ тиради. Аммо Аллоҳнинг мақсади Исмоилнинг қонини оқизиш бўлмагани учун пичоқ ўтмади. Шунда Аллоҳ таоло Иброҳим алайҳиссаломга юқоридаги нидони қилди ва Исмоил алайҳиссаломнинг ўрнига сўйиш учун жаннатдан катта бир қўчқорни ато этди. Иброҳим алайҳиссалом ўша қўчқорни қурбонликка

сўйди. Бу ишлар Минода – ҳозир мусулмон ҳожилар қурбонлик сўядиган жойда бўлиб ўтди.

Инсоният тарихидаги ўша буюк фидокорлик ҳодисаси ҳар йили такрорланадиган ибодатга айланди. Ҳар йили мусулмонлар дунёнинг турли томонларидан келиб, бу қиссани ёдга оладилар. Бу улуг фидокорлик қиссасини ўзлари қайтадан яшайдилар.

Иброҳим алайҳиссалом ва Исмоил алайҳиссалом каби, Аллоҳнинг йўлида ҳар қандай қурбон беришга тайёр эканликларини тиллари, диллари ва амаллари билан изҳор этадилар. Фидокорлик аломати сифатида қурбонликлар сўядилар. Бу ҳаракатлари билан иймон байроғини янада юқори кўтарадилар. Аллоҳга бўлган итоатларининг энг гўзал томонларини намоён қиладилар. Аллоҳга таслим бўлишни тажрибаларидан ўтказадилар.

Шу билан бирга, Аллоҳ таоло яна айтадики:

«Ва кейингилар ичида унинг учун (олқишлар) қолдирдик» (Соффаат сураси, 108-оят).

Дунё тургунча келадиган авлодлар уни мактаб-олқишлаб ўтадиган қилиб қўйдик.

«Иброҳимга салом бўлсин!» (Соффаат сураси, 109-оят).

Иброҳим алайҳиссаломга Аллоҳ салом айтмоқда! Саломини қиёматгача боқий мўъжизаси – Қуръони Карим орқали эълон қилмоқда! Бу ҳол у зот алайҳиссаломнинг қадрлари нақадар юксак эканлигини яна бир бор кўрсатади.

БАЙТУЛЛОҲНИНГ ҚУРИЛИШИ

Аллоҳ таоло Иброҳим алайҳиссаломга ва у зотнинг солиҳ амалли зурриётларига имомлик ваъда қилганини аввал ўрганган эдик. Ўша имомликнинг кўринишларидан бири – Байтуллоҳни қуриш ва унга тегишли ишлар бўлди.

Имом Бухорий Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоху анҳудан ривоят қилган узун қиссада жумладан, шу иборалар ҳам бор:

«Иброҳим:

«Эй Исмоил, Аллоҳ менга бир иш буюрди», деди. Исмоил:

«Роббингиз буюрган ишни адо этинг», деди.

«Сен ёрдам берасанми?» – деди.

«Ёрдам бераман», деди.

«Аллоҳ менга мана шу ерга уй қуришни буюрди», деб кичик тепалик ва унинг атрофини кўрсатди. Ана ўшанда Байтул-

лоҳнинг пойдеворини кўтара бошладилар. Ўғил тош ташир эдилар, ота қураб эдилар».

«Бақара» сурасида бу жараён қуйидагича ёритилади:

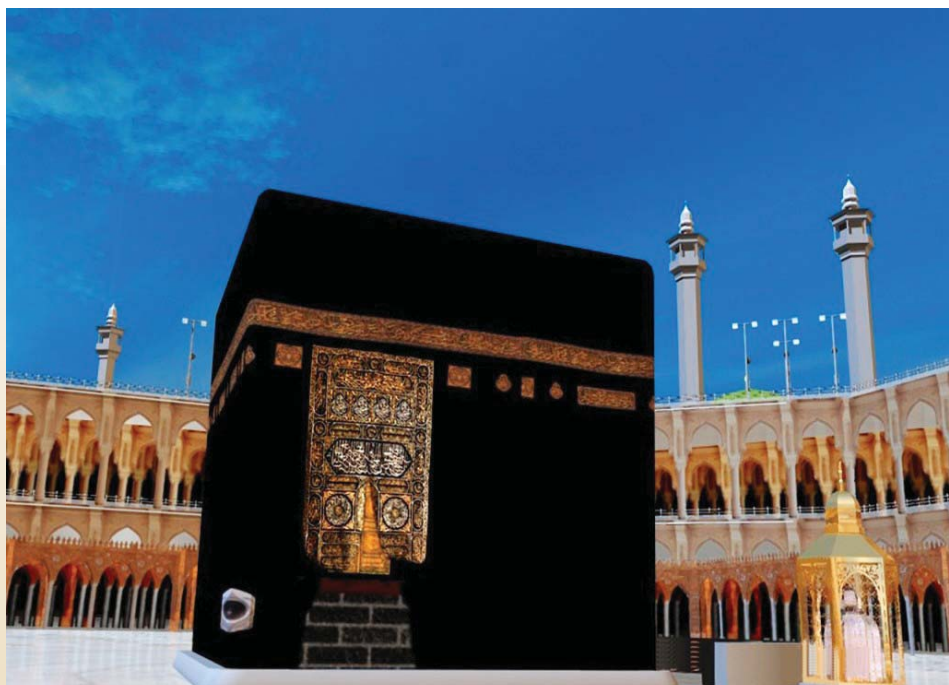
«Эсла, вақтики, Иброҳим билан Исмоил Байтнинг пойдеворларини кўтараётиб, (дедилар): «Роббимиз, биздан қабул эт, албатта, Сен Ўзинг ўта эшитувчисан ва ўта билувчисан. Роббимиз, иккимизни Ўзингга мусулмон бўлганлардан қил ва зурриётимиздан ҳам Ўзингга мусулмон уммат қил, бизга ибодатларимизни кўрсат, тавбамизни қабул эт. Албатта, Сен Ўзинг тавбани кўплаб қабул қилувчисан, ўта раҳмлисан. Роббимиз, уларнинг ичига ўзларидан уларга оятларингни тиловат қилиб берадиган, уларга Китобни ва ҳикматни ўргатадиган, уларни поклайдиган Расул юбор. Албатта, Сен Ўзинг ўта иззатлисин, ўта ҳикматлисан» (127-129-оятлар).

Юқоридаги оятлар Байтуллоҳнинг қурилиш жараёнини жонлантириб, кўз олдимизга олиб келади.

Ота-бола пайғамбарлар Аллоҳ таолонинг амрига бўйсуниб, дарҳол иш бошладилар. Қалблари тўла тақво ила:

«Эй Роббимиз, биздан қабул эт, албатта, Сен Ўзинг ўта эшитувчи, билувчисан», деб илтижо айлаб, дуо қилдилар. Бу жуда улкан мақомдир. Салафи солиҳлардан Вуҳайб ибн ал-Вард раҳматуллоҳи алайҳи ушбу оятни ўқиганларида йиғлаб туриб:

«Эй Роҳманнинг халили! Роҳманнинг байтининг пойдеворларини кўтариб турибсан-у, яна «Қабул бўлмай қолармикан», деб кўрқяпсанми?!» деган

эканлар. Улкан қалблар, Аллоҳга етишган шахслар ана шундай хассос бўладилар.

Иброҳим ва Исмоил алайҳимуссалом Байтуллоҳни кураб эканлар, фурсатни қулай билиб, кўнгилларидаги бошқа дуоларни ҳам қилиб олдилар:

«Роббимиз, иккимизни Ўзингга мусулмон бўлганлардан қил...»

Ўзлари мусулмон бўла туриб, яна шу дуони қилмоқдалар. Бу – ҳидоятда бардавом бўлиш учун Аллоҳдан ёрдам умиди, бутун борлиғи ила Аллоҳга таслим бўлишдан ажрамаслик умидидир. Шу билан бирга, улар ўзларига насиб бўлган иймон неъматидан зурриётлари ҳам баҳраманд бўлишини тиламоқдалар:

«...ва зурриётимиздан ҳам Ўзингга мусулмон уммат қил», демоқдалар.

Ақийда иши муҳим иш, у мўмин инсон учун энг аҳамиятли масаладир. Шунинг учун аввалги оятларда ҳарам аҳлига ризқ сўраган ота-бола пайғамбарлар энди зурриётларига Аллоҳдан иймон сўрамоқдалар.

Улар яна Аллоҳдан:

«Бизга ибодатларимизни кўрсат, тавбамизни қабул эт», деб сўраяптилар.

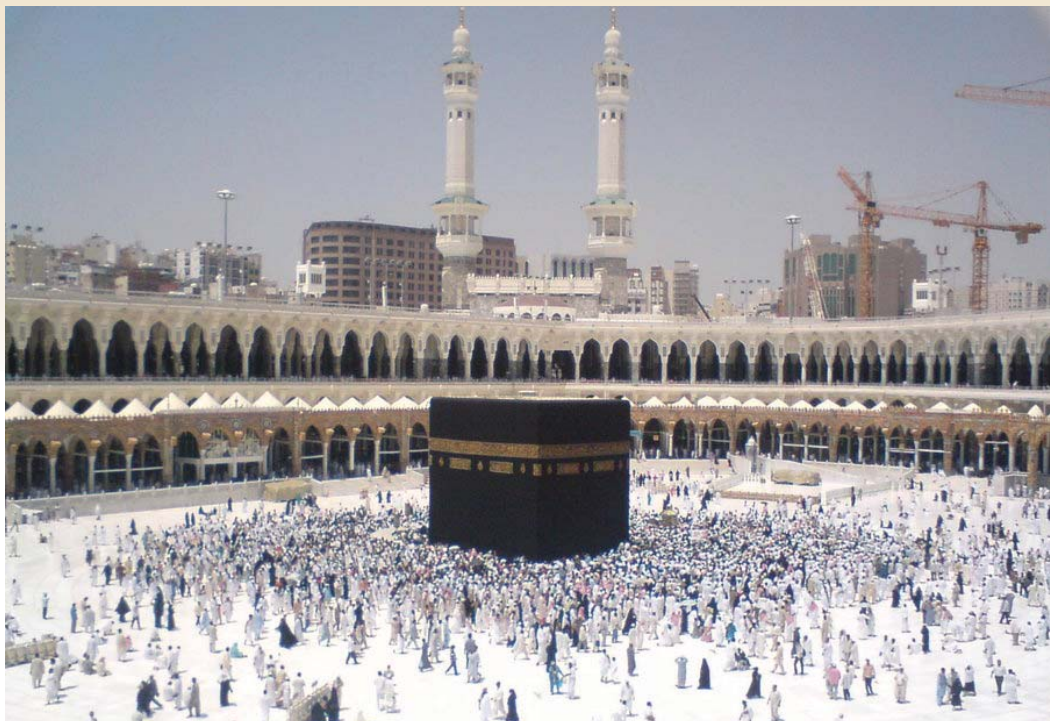
Биз «ибодатларимизни» деб таржима қилган сўз араб тилида «манасикана» дейилган. «Маносик» сўзи аслида «ибодат» маъносини англатса ҳам, урфда «ҳаж ибодатлари» маъносида ишлатилади. Шунинг учун бу дуодан «Мана, Сенинг уйингни қуряпмиз, энди уни ҳаж қилишни ҳам Ўзинг ўргат», деган маъно чиқади. Дуонинг охирида Аллоҳнинг уларни умидвор қилган сифатлари ҳам қўшиб айтиляпти:

«Албатта, Сенинг Ўзинг тавбани кўплаб қабул қилувчисан, ўта раҳмлисан».

Учинчи оятда Иброҳим ва Исмоил алайҳимуссалом Аллоҳ таоло томонидан катта неъмат – зурриётларига ўз ичларидан пайғамбар юборишини сўрамоқдалар.

«Роббимиз, уларнинг ичига ўзларидан уларга оятларингни тиловат қилиб берадиган, уларга Китобни ва ҳикматни ўргатадиган, уларни поклайдиган Расул юбор».

Ўша Пайғамбар уларга Аллоҳнинг оятларини тиловат қилиб беради. Китобни, яъни Аллоҳнинг Китобини ўргатади. Ўқишни, маъноларини, унга амал қилишни ва унга тааллуқли бошқа нарсаларни ўргатади. Ҳикматни ҳам ўргатади. «Ҳикмат»нинг

маъноси «ҳар бир нарсани ўз жойига қўйиш» демакдир. Уламоларимиз ««Ҳикмат»дан мурод Пайғамбар алайҳиссаломнинг суннатлари», деганлар. Мазкур Пайғамбарнинг вазифаларидан бири уларни поклаш, яъни ширк, куфр ва ёмон одатлардан поклашдир.

Аллоҳ таоло Иброҳим ва Исмоил алайҳимуссаломнинг дуоларини кўп асрлардан сўнг истижобат қилиб, Муҳаммад алайҳиссаломни пайғамбар қилиб юборди. У зот Иброҳим ва Исмоил алайҳимуссаломнинг зурриётларидан бўлиб, дуодаги барча сифатлар у зотда мужассамдир.

Чин дилдан қилинган дуо албатта қабул бўлади. Лекин қабул қилгувчи Зот қачон хоҳласа, ўшанда қабул қилади. Одамлар бунини тушунмай, шошиладилар, ноумид бўладилар, холос.

ҲАЖНИНГ БОШЛАНИШИ

Аллоҳ таоло Иброҳим алайҳиссаломга фақат Байтуллоҳни қуриш шарафинигина бермади. Балки уни қуришдан асосий мақсад бўлган ҳаж ибодатини йўлга қўйишдек буюк бахтни ҳам айна ўша зотга раво кўрди.

Инсоният тарихидаги ана шу энг улкан ҳодисалардан бири қандай кечганлигини «Ҳаж» сурасининг ушбу оятларидан ўрганамиз:

«Эсла, Иброҳимга Байтнинг жойини белгилаб бериб: «Менга ҳеч нарсани шерик қилма, Байтим-

ни тавоф қилувчилар, (ибодатда) қоим турувчилар ҳамда рукуъ, сужуд қилувчилар учун поклагин. Одамларни ҳажга чақир, улар сен томон пиёда ва озиб кетган уловлар устида узоқ-узоқ йўллардан келсинлар. Ва ўзлари учун бўладиган манфаатларга шохид бўлсинлар. Маълум кунларда уларга ризқ қилиб берган чорва ҳайвонларини (сўйишда) Аллоҳнинг исмини зикр қилсинлар. Бас, улардан энглар ва бечора, фақирларга ҳам егизинглар. Сўнгра ўзларидаги қирларни кетказсинлар, назрларига вафо қилсинлар ва «қадимги уй»ни тавоф қилсинлар», деганмиз (26-29-оятлар).

Демак, Байтуллоҳни куриш иши Аллоҳ таолонинг Ўзининг бевосита кўрсатмалари асосида бўлган.

«Эсла, Иброҳимга Байтнинг жойини белгилаб бериб...»

Ҳатто Каъбаи Муаззамани қаерга куришни ҳам Аллоҳ таолонинг Ўзи белгилаб берган. Белгилаб берганда ҳам, Ўзининг Пайғамбари Иброҳим алай-хиссаломга белгилаб берган.

Иброҳим алайхиссалом ўғиллари Исмоил алай-хиссалом билан Аллоҳ таолонинг амрига мувофик кўрсатилган жойга Байтуллоҳни куриб битирганларидан сўнг Аллоҳдан куйидаги фармон келди:

«Менга ҳеч нарсани шерик қилма...»

Яъни «Менга дунёдаги ҳеч бир нарсани шерик келтирма. Байтнинг эгасига ширк келтириш мумкин эмас. Унинг шериги йўқ».

«...Байтимни тавоф қилувчилар, (ибодатда) қоим турувчилар ҳамда рукуъ, сужуд қилувчилар учун поклагин».

Байтуллоҳнинг эгаси Аллоҳ таоло томонидан унинг қурувчиси Иброҳим алайхиссаломга айтилаётган бу сифатлар мусулмонларда мавжуд. Демак, Байтуллоҳга, Масжидул Ҳаромга мусулмонлар ҳақлидирлар.

«Одамларни ҳажга чақир...»

Эй Иброҳим, одамларни ҳаж ибодатига чақир.

«...улар сен томон пиёда ва озиб кетган уловлар устида узоқ-узоқ йўллардан келсинлар».

«Энг узоқ юртлардан ҳам келсинлар. Пиёда юриб бўлса ҳам, келсинлар. Йўл узоқлигидан, машаққатлилигидан уловлари озиб-хориб кетса ҳам, келсинлар».

Байтуллоҳнинг эгаси унинг қурувчисига шундай деб турганидан кейин мусулмонларни ундан тўсишга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ.

«Ва ўзлари учун бўладиган манфаатларга шохид бўлсинлар».

Байтуллоҳни ҳаж қилишда ҳар бир ҳожи учун кўплаб дунё ва охират манфаатлари бор. Ҳажда иж-

тимоий, иқтисодий ва маънавий манфаатлар кўп. Ҳажга келувчилар аввало, Аллоҳга ибодат қилади, таквоси зиёда бўлади, қолаверса, бир-бирлари билан танишадилар, ўзаро фикр ва тажриба алмашадилар, фойдали маслаҳатлар оладилар, шунингдек, савдосотик, тижорат ҳам қиладилар. Уларнинг бу манфаатларидан баҳраманд бўлишга ҳақлари борлигини Аллоҳнинг Ўзи эълон қилиб қўйган.

«Маълум кунларда уларга ризқ қилиб берган чорва ҳайвонларини (сўйишда) Аллоҳнинг исмини зикр қилсинлар».

Ҳаж палласи Аллоҳ таолони зикр қилиш авжига чиқадиган мавсумдир. Бу мавсумнинг авжи эса ийд кунлари бўлиб, унда зикр қурбонлик сўйиш жараёнида яна авжланади. Ҳар бир ҳожи Аллоҳнинг йўлида барча нарсани қурбон қилиш рамзи сифатида Аллоҳнинг номини зикр этиб туриб, туя, мол, қўй каби чорва ҳайвонларини қурбонлик қилади.

«Бас, улардан энглар ва бечора, фақирларга ҳам егизинглар».

Қурбонлик қилувчи ҳожи қурбонлигидан ўзи еса ҳам бўлади, бева-бечора, фақир-фуқароларга егизса ҳам бўлади.

Масжидул Ҳаромнинг эгаси бўлмиш Аллоҳ таолонинг бу амрига қарши мусулмонларни ўша манфаатлардан, қурбонлик қилишдан, Аллоҳнинг номини зикр этишдан тўсишга Қурайш кофирларининг нима ҳаққи бор?

«Сўнгра ўзларидаги қирларни кетказсинлар...»

Қурбонлик қилиб бўлганидан кейин ҳожига эҳромдан чиқишга рухсат бўлади. Шунда унинг учун эҳром вақтида мумкин бўлмаган соч олдириш ёки қисқартиришга, қўлтиқ остидаги ва бошқа жойлардаги тукларни, тирноқларни олишга изн берилади. Ҳожи бу ишларни бажариб, ювиниб-таранади. Оятда

«...ўзларидаги қирларни кетказсинлар...» дейишдан мақсад шу.

«...ва «қадимги уй»ни тавоф қилсинлар».

«Қадимги уй»дан мурод Каъбатуллоҳдир. Бу тавофни фарз тавоф, ифоза тавофи дейилади. Бу тавофсиз ҳаж ҳаж бўлмайди. Шуни адо этиш билан ҳаж ибодати ҳам тугайди.

Масжидул Ҳаромнинг тарихи ва унда қилинадиган амаллар ана шулардан иборат. Аллоҳ таоло у ернинг хурматини сақлашга чақирган. У ерда маълум ишларни ҳаром қилган. Бунга ҳамма амал қилиши керак.

«Ҳадис ва Ҳаёт» китобидан олинди.

ҚУРБОНЛИК АЛЛОҲНИНГ АМРИДИР

Барча ҳамду санолар Аллоҳга хосдир. Биз Унга ҳамд ва истиғфор айтаемиз. Ундан ёрдам сўраймиз. Нафсимизнинг шумлигидан ва амалларимизнинг ёмонлигидан Унинг Ўзидан паноҳ сўраймиз. Аллоҳ ҳидоят қилган кимсани адаштирувчи йўқ, адаштирган кимсани ҳидоят қилувчи йўқдир. Мен ягона, шериксиз Аллоҳдан ўзга ҳақ илоҳ йўқ, Унинг ўхшаши, тенги ва мисли йўқ, деб ва Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам Унинг бандаси, элчиси, халили, халқлари ичидан танлаб олган ва Ўз ваҳийсига ишонган аминидир, дея гувоҳлик бераман.

Ислом оламида Рамазон ва қурбон ҳайитлари машҳур байрамлар саналади. Рамазон ҳайити Рамазон рўзасини тутиб, савобларга эга бўлинганидан сўнг хурсандчилик нишонаси сифатида байрам қилинса, қурбон ҳайитида қурбонлик қилиш имкониятига молик бўлган ҳар бир мўмин жонлик сўйиб, Аллоҳга яқинлик, яъни қурбат ҳосил қилади. «Қурбонлик» сўзининг ўзи ҳам қурбат, яъни Аллоҳга яқинлик ҳосил қилиш маъносини англатади. Биламизки, Аллоҳ таоло бизнинг сўйган жонлиқларимизнинг гўштига ҳам, таъмига ҳам, ҳидига ҳам муҳтож эмас. Сўйган жонлиқларимизнинг гўштини ўзимиз ейишимиз ёки тақсимлаб, тарқатишимиз жоиз. Қурбонлик қилиш Аллоҳ таолонинг Китоби бўлмиш Қуръони карим оятлари билан ва Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан ворид бўлган ҳадислар билан бизга вожиб бўлган. Келинг, бу амалнинг вожиблигини тасдиқлаш учун Аллоҳ таолонинг Китобига ва саҳобаи киромлардан ривоят қилинган ҳадисларга муурожаат қилаемиз.

Маълумки, қурбонлик учун жонлик сўйиш Аллоҳнинг суюкли пайғамбари Иброҳим халилulloҳ алайҳиссалом томонидан илк бора амалга оширилгандир.

Иброҳим алайҳиссалом Аллоҳдан солиҳ фарзанд ато этишини сўраб дуо қилар эдилар. Аллоҳ таоло унга ўзи истаганидек, солиҳ фарзанд ато этди.

«Бас, унга бир ҳалим ўғилнинг хушхабарини бердик. Бас, (бола) унинг ўзи билан бирга юрадиган бўлганида: «Эй ўғилчам, мен тушимда сени сўяётганимни кўрмоқдаман, боқиб кўр, нима дейсан?» деди. У: «Эй отажон, сенга амр этилгани бажар, иншааллоҳ, мени сабр қилувчилардан топурсан», деди» (Соффаат сураси 101-102-оятлар).

Саҳобалардан Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анҳумонинг айтишларича, барча пайғамбарларнинг кўрган тушлари ваҳийдир. Шунинг учун ҳам Иброҳим алайҳиссалом тушларида берилган фармоннинг ўзи биланок ўғиллари Исмоил алайҳиссаломни қурбонлик қилишга чоғландилар ва ўғиллари ҳам ҳеч бир эътирозсиз Аллоҳнинг амрига бўйсундилар. Ўшанда у киши эндигина ўн уч ёшга қадам қўйган эдилар.

Бу ҳолатни Сўфи Оллоҳёр куйидагича таърифлайди:
*Азалда ҳар кишини айласа саъд,
Халил ўглидек этса содиқул-ваъд.
Агар забҳ этсалар, қайтармагай қош,
Кўрунмас бош ани олдида бир мош.*

«Икковлари таслим бўлиб, уни пешонасига ётқизганида... унга нидо қилдик: «Эй Иброҳим! Батаҳқиқ, сен тушни тасдиқ қилдинг! Албатта, Биз яхшилик қилувчиларни ана шундай мукофотлармиз». Албатта, бу очиқ-ойдин синовнинг айни ўзидир. Унинг ўрнига буюк қурбонлик фидо қилдик. Ва кейингилар ичида унинг учун (олқишлар) қолдирдик: «Иброҳимга салом бўлсин!» Яхшилик қилувчиларни ана шундай мукофотлармиз. Чунки у мўмин бандаларимиздандир» (Соффаат сураси, 103-111-оятлар).

Баъзи тафсир китобларида: «Иброҳим алайҳиссалом туш кўрган кечанинг эртаси Зулҳижжа ойининг ёлгон арафаси кунни эди, кўрган туши Раҳмонданми ёки шайтонданми – била олмани учун шу ном берилган; иккинчи кеча кўрган туши аниқ бўлгани учун эртаси кун чин арафа деб аталган, учинчи кеча яна ўша тушни кўриб, тонгда қурбонликка қарор қилгани учун у кун қурбонлик кунидир», деб ёзилган.

Кўпчилик мусулмонлар Ислом арконлари ва фарз амалларига жиддий қарайдилар. Аммо қурбонлик қилишга келганда эътиборсиз бўладилар. Юқорида айтиб ўтганимиздек, қурбонлик – Аллоҳга яқинлик ҳосил қилиш демакдир. Имкони етган ҳар бир мўмин қурбонлик қилса, Аллоҳ таолодан улуғ ажрларга эга бўлади.

Хусусан, қўй ва чорвалар билан шуғулланадиган чўпонлар ва тижоратчи биродарларимизга ҳам эслатмамиз шуки, азизлар, қурбонлик арафасида қўй ва чорваларнинг нархларини оширмайлик. Мусулмонлар имконлари етганича қурбонлик сўйиб, бу кунни шоду хуррамлик билан байрам қилсинлар.

Дилором тайёрлаган

Ассалому алайкум, ҳаж сафарига отланган муҳтарама онахонлар, опа-сингиллар! Насиб этган ҳаж сафари муборак ва хайрли бўлсин. Бу сафарни Аллоҳ даргоҳида ҳаж ибодати мартабасида қабул қилсин. Ушбу сафарга муяссар бўлган ҳар бирингизнинг қалбингиздаги қувонч ва шукр зиёда бўлсин!

Бу ёруғ дунёда ҳар бир мўмину мўмина учун бахт саналмиш ҳаж сафари (иншааллоҳ, ибодати) сизга насиб этганидан қанча қувониб, шукр қилсангиз, оз. Масъулият анча залворлидир. Энди ҳар бирингиз ҳаётингизни икки босқичга бўлиб, унга ҳаждан олдинги ва Худо хоҳласа, ҳаждан кейинги поғоналар деб қарайсиз.

Ҳаждан олдинги ҳаёт тарзингиз, одоб-ахлоқ, гап-сўз, муомала, кишиларга бўлган муносабатларингиз поғонаси ҳаждан кейин, албатта, сифат жиҳатидан қаралганда ҳеч бўлмаганда бир поғона юқорига кўтарилсин.

Ҳаж дунё миқёсидаги сафардир. Сиз юртимиз худудидан ташқарига чиқиб, миллатимиз, юртимиз вакиллари сифатида дунё халқларининг олдида намоён бўласиз. Мен бу ерда ибодат чоғидаги одобларни назарда тутмаяпман. Сиз уларни жуда яхши ўрганиб олгансиз. Мен одамийлик ахлоқ-одобини, аёллик ҳаё-ибосини назарда тутаяпман.

Бу инсонларнинг сайру саёҳат, тижорат, кўн-гилхушлик сафари эмас, балки одамийлик фазилятлари синаладиган сафардир.

Аллоҳдан кўрққан бандагина одамлардан уялади. Роббим гувоҳ, ҳеч бирингизнинг қалбингизни ранжитмоқчи эмасман. Лекин юртимиз чегаралари очилиб, дунёга саёҳатлар бошланганидан буён юртдошларимиз бўлмиш баъзи аёлларнинг ўзбек аёли шаънига тушираётган доғларини сиз ювиб юборинг. Ҳақиқий муслима ўзбек аёлининг ахлоқ-одоби, ўзини тутиши, юриш-ту-

ҲОЖИЯЛАРГА НАСИҲАТ

риши, муомаласи қандай эканини дунёга намоён қилинг, дея ўтинаман, холос.

Азиз онахонлар, опа-сингиллар, сизларнинг атрофингизда, таниш-билиш, кўни-кўшниларингиз ичида ахлоқсизлари бўлса, тартибга чақиринг. Албатта, мўмина, муслима аёл учун ўзини одоб чегарасида сақлаши фарздир. У Аллоҳдан кўрқади, шунинг учун бандалардан уялади. Ўзини тутишда, овозни баланд кўтармасликда, ҳар хил қарғиш сўзларини ишлатиб ўзгаларнинг кўнглини ранжитмасликда у ўзгаларга намуна бўлиши лозим.

Ана энди аёл киши ҳажда ва ҳаждан сўнг бу кўрсатмаларни қай даражада ушлаши ва риоя қилиши кераклигини тушунгандирсиз? Ҳожи оналарнинг шаънига ҳеч бир кинояли гап сиғмаслигини билгандирсиз? (Яъни «Яна ҳожи она эмиш» деганга ўхшаш гаплар.)

Масъулиятли ва шарафли, ҳаммага ҳам насиб этавермайдиган, фақатгина Аллоҳ чақирган

ва насиб қилганларгина Ҳожи она мартабасига сазовор бўладилар. Ана шу мартабага муносиб Ҳожиалар бўлинглар!

Сафарларингиз бехатар ва самарали бўлсин. Ҳаж ибодатингиз мабрур ҳаж бўлишини Аллоҳдан сўраб қоламан.

Фирдавс

тиловат қилсин. Тилини бўлмағур гаплардан, беҳуда сўзлардан, ёлғон, ғийбат, чақимчилик, сўкиш каби бузуклик-лардан тийсин. Кўлидан келганча одамларга яхшилик қилиш пайи-дан бўлсин.

7. Ўтган уламоларимизнинг энг мухим насихатларидан бири шуки, ҳожилар ҳаж давомида қалбни машғул қилиб, хаёлни олиб қочувчи тижоратдан холи бўлишлари керак. Ўзларини хор тутсинлар, зебу зийнатга эътибор бермасинлар. Пайгамбаримиз алайҳиссалом шундай қилганлар.

Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам дедилар:

«Арафа куни Аллоҳ осмонга тушади ва улар ила фаришталарга мақтаниб: «Бандаларимга қаранглар! Турли жойлардан хору зор бўлиб ҳузуримга келдилар. Сизлар гувоҳ бўлинглар, Мен уларнинг гуноҳларини кечдим», дейди».

8. Ҳажга қилинадиган сарф-харажат ҳалолдан бўлиши шарт.

9. Исроф ва зикналикдан четланган ҳолда, ўртача йўл тутиб, чин кўнгилдан зоди ва таомини бемалол қилиш. Ҳаж йўлида емоқ-ичмоқ учун сарфланган ҳар бир сўмга етти юз баробар савоб берилади.

Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анху: «Сафарда озик-овқатнинг яхши бўлиши кишининг карамидандир. Ҳожиларнинг афзали нияти холисрок, нафақаси покрок ва ишончи комилроқ бўлгандир», дер эдилар.

Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам: «Ҳажжи мабрурнинг жаннатдан бошқа савоби йўқ», дедилар».

«Эй Аллоҳнинг Расули! Ҳажжи мабрур нима?» дейилди.

«Таом бериш ва салом ёйиш», дедилар».

Аҳмад ва Ҳоким ривоят қилишган.

10. Шаҳвоний нарсалар, фисқ ва жанжалга йўл қўймаслик. Аллоҳ таоло бу маънони Қуръони Каримда таъкидлаган.

Бу борадаги шаҳвоний нарсалар арабчада «рафас» дейилади ва барча шармсиз гап-сўз ҳамда хатти-ҳаракатларни ўз ичига олади. Аёлларга ҳушомад гапларни айтиш, шаҳвоний гап, ишора ва ҳаракатлар қилиш каби нарсалар рафасга қиради.

ҲАЖНИНГ ОДОБЛАРИ

1. Ҳаж қилмоқчи бўлган одам аввало Аллоҳ таолога астойдил тавба қилсин. Гуноҳларини тарк эта туриб, аввал содир бўлганларига надомат қилиб, бундан сўнг такрорламасликка азму қарор этсин.

2. Кимга зулм етказган, кимни хафа қилган ёки кимнинг кўнглини қолдирган бўлса, улардан узр сўрасин.

3. Энг мухим жиҳатлардан бири – қилаётган ҳаж ибодатидан Аллоҳ таолонинг розилигини ва охиратининг ободлигини кўзласин. Дунё ва унинг зийнатларини, риёкорлик, ном чиқариш, фахрланиш каби нарсаларни зинҳор ва зинҳор хаёлига келтирмасин. Акс ҳолда барча қилган саъй-ҳаракатлари беҳуда кетади.

4. Ота-оналари тирик бўлсалар, уларнинг розилиklarини олсин, дуоларини сўрасин.

5. Ҳаж сафари билан овора бўлиб, бошқа ибодатларга эътиборсизлик қилмасин. Айниқса, намозга эҳтиёт бўлсин, чунки намознинг зарурлиги ҳаждан ҳам эътиборли.

6. Сафар чоғида доимо Аллоҳ таолони зикр этсин, дуо қилсин, истиғфор айтсин. Қуръони Каримни

Фисқ эса Аллоҳнинг ҳар бир тоатидан чи-қишдир. Жанжал маълум ва машҳур нарса.

Ҳаж қилувчи киши мазкур нарсалардан алоҳида эҳтиёт бўлиши лозим.

11. Бақувват, юрса қийналмайдиган кишилар пиёда ҳаж қилишлари афзал. Шунингдек, бемор, қари ва узрли кишилар ибодатларига нуқсон етмаслиги учун, улов миниб ҳаж қилганлари афзал.

12. Ўзига вожиб бўлмаса ҳам, жонлик сўйиб, қурбат ҳосил қилишга ҳаракат қилсин. Қиладиган қурбонлиги семиз ва чиройли бўлишига эътибор берсин. Қурбонлик вожиб бўлса, ўзи емасин. Агар қурбонлик ихтиёрий бўлса, ўзи ҳам есин.

Абу Бакр Сиддиқ розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васалламдан:

«Ҳажнинг нимаси афзал?» деб сўралди.

«Баланд овози ва қон оқизгани», дедилар.»

Термизий ривоят қилган.

Қилган сарф-харажати, сўйган қурбонлигини, ўзига етган машаққат ва қийинчиликларни бағрикенглик ила қабул қилсин. Уларга чин қалбдан хурсанд бўлсин. Мана шу ҳолат юзага чиқса, бу ҳажнинг қабул бўлгани аломатидир. Ҳаж йўлида етган ҳар бир машаққат Аллоҳ таолонинг йўлида нафақа қилганнинг ўрнига ўтади.

Ҳажнинг қабул бўлгани аломатларидан яна бири, аввалги маъсиятларни тарк қилиб, ёмон дўстлар ўрнига яхши дўстлар орттириш, ғафлат ва беҳуда мажлислар ўрнига зикр ва илм мажлисларида иштирок этадиган бўлишдир.

ҲАЖНИНГ НОЗИК СИРЛАРИ

Аллоҳ таолога етишиш учун бутунлай Унинг Ўзини кўзлаган ҳолда ажраб чиқмоқ керак бўлади. Шунинг учун ҳам қадимги роҳиблар Аллоҳ таолога етишиш мақсадида ҳамма нарсадан ажраб, тоғларга чиқиб кетар эдилар.

Исломда роҳиблик йўқ. Аммо таққослаш учун айтадиган бўлсак, Ислом умматининг роҳиблиги ҳаждир. Ҳаж ибодатини адо этмоқчи бўлган банда барча шаҳватлар, лаззатлардан, алоқа ва машғулотлардан, ҳатто одатдаги кийимларидан ҳам ажрайди.

Ҳаж ибодатини адо этмоқчи бўлган ҳар бир киши иложи борича қуйидаги нозик сирлардан хабардор

бўлгани мақсадга мувофиқ. Аввало, ҳажнинг моҳиятини фаҳмлаб етмоғи лозим. Яъни ҳажнинг диндаги ўрнини фаҳмлаган одамнинг унга шавқи ортади ва ҳаж қилишга азму қарор қилади.

Ҳажнинг ҳар бир амалида эслатма ва ибрат бор:

1. Ҳажга керак бўладиган нарсаларни жамлаганда охиратга керак бўладиган нарсаларни эсига олсин.

2. Оддий кийимларини ечиб, эҳромга кираётганида, кафанни ва Роббига бу дунё кийимларидан бошқача кийим ила рўбарў бўлишини эсга олсин.

3. «Лаббайка»ни айтишни бошлаганида Аллоҳ таолонинг чақириғига жавоб бераётганини эсга олсин ва қабулни орзу қилиб, қабул бўлмай қолишидан кўрқсин.

4. Ҳарамга етганда, уқубатдан омон қолишни орзу қилсин ва яқинлардан бўлмай қолишдан кўрқсин. Аммо умидворлик ғолиб бўлсин.

5. Байтуллоҳни кўрганида, қалбида унинг улуғворлигини ҳозир қилсин ва Аллоҳ таолога ўзини меҳмонлари мартабасига эриштиргани учун шукр қилсин ҳамда Байтуллоҳни тавоф қилиш нақадар улуғворлигини ҳис этсин.

6. Ҳажарул асвадни истилом қилган (уни қўли билан ушлаган ёки ишора қилган) пайтида Аллоҳ таолога итоат қилишга байъат қилганига эътиқод қилсин ва бу байъатга вафо қилишга азму қарор қилсин.

7. Каъбаи Муаззаманинг пардасига осилганида ва Мултазамда турганида, гуноҳкор ўз хожасининг паноҳига қочганини эсласин.

8. Сафо ва Марва орасида саъйи қилаётган пайтида уларни «тарозининг икки палласи» деб ўйласин. Уларнинг орасида бориб-келишини «қиёматнинг аросати» деб ўйласин.

9. Арафотда турганида, одамларнинг издиҳомини кўрганида, овозларининг кўтарилишини эшитганида, тилларининг турли-туманлигини билганида, киёмат мавқифини, унда халойиқнинг жамланишини ва шафоат сўрашларини эсга олсин.

10. Тош отиш пайтида қулликни намоён қилишни ва фармонга бўйсуниб, уни сўзсиз бажо этишни қасд қилсин.

11. Қурбонлик сўйиш пайтида бу ишнинг Аллоҳ таолога қурбат ҳосил қилишнинг энг муҳим турларидан бири эканини, қурбонликнинг ҳар бир бўлаги эвазига қурбонлик қилувчининг бир бўлаги дўзахдан халос бўлишини эсласин.

«Рухий тарбия» китобидан олинди.

МУЛЬТФИЛЬМ ВА БОЛАЛАР

Шак-шубҳа йўқки, оммавий ахборот воситаларидан бўлмиш радио, телевизор, интернет ва бошқалар бугунги кунда инсон ақли етиб борган энг юксак ихтиро, балки моддий маданият ўртага ташлаган буюк бир натижа ҳамдир. Бу нарсалар яхшилик учун ҳам, ёмонлик учун ҳам бирдек хизмат қилувчи қурол бўлиб, уларни илмни ёйиш, исломий ақийдани собит қилиш, яхши ахлоқларни тарқатиш, ўтмиш билан бугунни боғлаш, тарбиявий ва дунёвий фойда олиш каби ишлар учун ишлатса бўлади. Аммо ойнаи жаҳон орқали чет эл каналлари ҳам деярли барча хонадонларга кириб улгурган. Бу каналлар орқали эфирга узатиладиган теледастурларнинг кўпчилиги бизнинг дини-

миз ва қадриятларимизга мос келмайдиган бузук, ҳаёсиз ғояларни тарқатмоқда. Катталар бу каналларга ўзлари томоша қилиш учун уланишгандир... Лекин улар телевизор қаршида фақат ишга кетгунларича ва ишдан келганларидан кейин бироз ўтиришлари мумкин. Бу тўртбурчак «кути»нинг тагида эрталабдан кечгача мурғак қалбли, яхши-ёмонни фарқлай олмайдиган гўдак миҳланиб ўтиради. Айниқса мультфильм томоша қилиш болаларнинг кун бўйи шуғулланса ҳам мутлақо зерикмайдиган севимли «машғулотлари»дир.

«Шуни кўрса, жим ўтиради, тўполон қилмайди» ёки «Ҳар хил каналлар кўриб турмаса, замондан орқада қолиб кетади, бу давр талаби!» деган фикрдаги ота-оналар диққатига:

ФИЛЬМЛАРНИНГ БОЛАЛАРГА САЛБИЙ ТАЪСИРЛАРИ

1. Ақийда ва эътиқодга таъсир этади ва боланинг мурғак қалбида ақийдалар жанги бошланиб кетади. Масалан, Хитой ва Америка мультфильмларида уларнинг ўз илоҳлари яхши сифатлар билан кўрсатилади.

2. Кўзга зарари. Зарарланганликнинг дастлабки аломати — бола экранга тикилиб олиб, кўзларини пирпиратмасдан томоша қилганидан кўз етарлича намланмайди ва кўз ачишиши бошланади.

3. Ҳар хил фантастик фильмлар боланинг хаёлот дунёсини ўлдиреди. Ўзича бир нарсалар ўйлаб топиб, тасаввур қилиш қобилиятини сусайтиради.

4. Ўқишдаги ўзлаштиришига салбий таъсир кўрсатади.

5. Кўп вақт ёлғиз ўтиравергач, узлатда, одамлардан четда бўлишни афзал кўриб қолади.

6. Катталар учун ишланган фильмларни томоша қилиш ахлоқий бузилишга олиб келади.

7. Ҳозирда кенг тарқалган севги мавзусидаги мультфильмлар болаларнинг ёшига тўғри келмайди. Ҳатто барчага машҳур «Микки Маус» ҳам севги қиссаси асосида суратга туширилган.

8. Дангасаликка олиб келади.

9. Жисмоний ўсишни секинлаштиради, спортга, турли ҳаракатли ўйинлар ўйнашга бўлган қизиқишни сусайтиради.

10. Ихтиро қилиш қобилияти йўқолиб боради. Бола ҳамма нарса кўз ўнгида намоён бўлишига ўрганиб, миясини, тасаввур қилиш қобилиятини ишга солишдан эринадиган бўлиб қолади.

11. Ўсмирликда оддий фильмлар ҳам нотўғри жинсий фикрлар уйғонишига сабаб бўлади.

12. Рекламалар боланинг маҳаллий тили бузилишига сабаб бўлади.

Ҳозирги замон чет эл мультфильмлари болалар онгига ҳар хил ёт ғояларни сингдириш билан овора. Улар боладаги Аллоҳ таоло ҳақидаги ақийдани «титратиб» кўяди, бузук фикрлар тарқатади, бузук ақийдаларни сингдиради, одобга зид бўлган баъзи ишларга ундайди, кўрқувни ёяди. Албатта, ҳамма нарсанинг ҳам меъёрдагиси зарардан холи

бўлади. Мультфильмларнинг болаларга бир қанча фойдалари ҳам бор: нутқни ўстириш, дунёқарашни шакллантириш ва бошқалар шулар жумласидандир.

Қуйида мультфильмларнинг зарарларини четлаб ўтишга ёрдам берадиган баъзи маслаҳатлар берилади:

1. Фарзандингизнинг ёшига мос мультфильм танланг. Баъзи-баъзида йўл-йўрик кўрсатган ҳолда фильм танлашда унинг ўзига ҳам ихтиёр бериб турунг.

2. Мультфильм сценарийси замирида маълум бир мақсад кўзланган бўлсин.

3. Иложи бўлса, вақт ажратиб, болангиз билан бирга сиз ҳам мультфильм томоша қилинг. Кейин кўрганларини таҳлил қилиб, хулоса чиқаришни талаб қилинг.

4. Оддий кунларда телевизор кўришни маълум соатларга чекланг. Таътил кунларида эса қанчадир муддатга оширинг, лекин томоша қилиш вақтини қатъий белгилаб қўйинг. Агар фарзандингиз бирор ноҳўя ҳаракат қилса, жазо сифатида ушбу белгиланган вақтни камайтириш ёки умуман маҳрум қилиш мумкин. Болани телевизордан тўсгач, албатта унга бошқа бирор бир фойдали машғул топшириш керак.

5. Мультфильм кўриш асносида болага вазифалар топширинг. Масалан, рангли қаламлар билан ўша мультқаҳрамоннинг суратини чизиш, ўша хонада бажарилиши мумкин бўлган бирор уй юмушини қилиш, томоша қилган нарсасининг яхши ва ёмон жиҳатларини ёзиб бориш ёки чизиш ва ҳоказо.

6. Мультфильмни ўртоқлари билан биргаликда томоша қилишига изн беринг ёки ота-она, оила даврасида кузатув остида томоша қилсин.

АЛИНИ ФАҚАТ

яхшилик билан эсла

Йўлда бир оз юриб, масжид яқинига келганларида оксоқол:

«Бир вақтлар ўқигандим: Умар билан Али розияллоху анхумо бир-бирлари ҳақида фақат яхши гапларни гапиришган. Ҳар бир ишда ўзаро маслаҳатлашиб иш кўришган. Улардан бири ўз дўсти ҳақида одамлар озор берадиган сўзларни гапиришини ёқтирмас эди, – деди. Сўнгра давом этди: – Бир киши Али розияллоху анхуни ёмон сўзлар билан ёдга олди. Бунга эшитган Умар Алининг шарафли нубувват хонадонидан эканини эслатиш учун Расулulloҳ соллаллоху алайҳи васалламнинг қабрларига ишора қилиб:

«Бу қабр соҳиби кимлигини биласанми? Албатта, у зот Муҳаммад ибн Абдуллоҳ ибн Абдулмуттолибдир. Али эса Абу Толиб ибн Абдулмуттолибнинг ўғли! Алини фақат яхшилик билан эсга ол. Агар сен уни ёмон кўрсанг, албатта, бу қабрдаги зот соллаллоху алайҳи васалламга озор берган бўласан», деди.

Болалардан бир Сухайб оксоқолдан Умарнинг Алига бўлган муҳаббати ҳақида сўради:

«Умар фақат Алининг ўзини яхши кўрармиди ёки Алининг болаларини ҳамми?»

Бу саволни эшитган оксоқол хурсанд бўлиб кетди. У Сухайбга:

«Сухайб, сен жуда хушёр бола экансан. Сенга айтсам, ўғлим, Умар Алини қанчалик яхши кўрса, унинг фарзандларини ҳам шунчалик яхши кўрган, икром қилган. Уларга Аллоҳнинг салавот ва саломлари бўлсин», деди.

Муҳаммад:

«Бобо, бизга мана шу ҳақдаги бирор ривоятни айтиб беринг», деди.

Оксоқол:

«Хўп бўлади, болажоним. Кунларнинг бирида халифа Умар розияллоху анху саҳобаларнинг болаларига чиройли либослар кийдирди. Қараса, Ҳасан билан Ҳусайнга тўғри келадиги нарса йўқ. Шунда Яманга одам юбориб, у иккисига кийим опкелтирди.

Сўнг Умар розияллоху анху:

«Энди кўнглим тўлди», деди.

Яна бир воқеа: Ҳусайн розияллоху анху бир куни Умар розияллоху анхунинг халифалик даврида у кишини зиёрат қилиш учун келди. Умарнинг ҳузурда Муовия розияллоху анху бор бўлиб, улар иш билан банд эдилар.

Эшикнинг олдида Абдуллоҳ ибн Умар турарди. Унинг ичкарига кирмай, қайтиб кетганини кўрган Ҳусайн розияллоху анху ҳам қайтиб кетди.

Бир куни Умар розияллоху анху Ҳусайн розияллоху анхуни учратиб, зиёрат учун келганида нима учун ичкарига кирмаганини сўради. Шунда ўғли Абдуллоҳ розияллоху анхунинг эшикдан қайтиб кетганини кўриб, ўзи ҳам қайтиб кетганини айтди. Умар розияллоху анху: «Изн сўрашга Абдуллоҳдан кўра сен ҳақлироқсан», деди.

Саволларга жавоб беринг:

1. Қария бир замонлар нимани ўқиди?

- А) Умар ва Али орасидаги хилофни
- Б) Умар ва Али орасидаги дўстликни
- В) Умар ва Али орасидаги мақтовни

2. Умар ва Али орасидаги ўзаро алоқа қандай эди?

- А) Бир-бирларига ойна эдилар
- Б) Бир-бирларидан маслаҳат сўрамас эдилар
- В) Ҳар бир ишда ўзаро маслаҳатлашиб иш кўришган

3. Умар Алини гийбат қилган кишига нима деди?

4. Умар Алининг фарзандларини ҳам яхши кўрармиди?

5. Умарнинг муҳаббати ҳақидаги ҳикоялардан айтиб беринг.

«Мабарроту ал-Али ва ал-асҳабиҳи»
муассасасининг

«Қариялар ва дўстлар» журналидан.
Одинахон Муҳаммад Юсуф таржимаси

ҲОМИЛАДОРЛИК ВАҚТИДА ДИСБАКТЕРИОЗ

Нотўғри овқатланиш, стресс ҳолатлари, антибиотикларни суиистеъмол қилиш, ёмон экология – булар турли қулайликлардан, катта шаҳарларда юзага келган катта имкониятлардан фойдаланиш эвазига тўланадиган нархдир. Ичак микрофлорасининг бузилиши санаб ўтилган сабабларнинг оқибатларидан биридир. Бугун биз ҳомиладорлик давридаги дисбактериозни даволаш ва олдини олиш ҳақида баъзи маълумотларни бериб ўтамиз.

Микрофлора нима учун керак?

Инсон организмда 3000дан ортиқ бактерия яшайди. Фойдали лакто ва бифидобактериялар потоген микроблар сонини «назорат» қилиб, организмни турли хил вируслардан химоя қилади, овқат ҳазм қилишда, темир моддаси, витаминлар ва ёғларнинг сингишида ҳамда мураккаб углеводлар ва оксилларнинг парчаланишида иштирок этади.

«Микроб мувозанати» жиддий бузилганда ичакларда потоген микроорганизмлар фаоллашади, меърада бўлган фойдали бифидо ва лактобактериялар нобуд бўлади, модда алмашинуви бузилади, қонга нейротоксин, кантсерогенлар синга бошлайди. Дисбактериоз даврида маҳаллий иммунитет бузилиб, вирусларга қарши курашиш тизими коэффиценти пасаяди. Натижада заифлашган организмнинг турли касалликларга чалиниши осон бўлиб қолади.

Дисбактериознинг сабаблари

Антибиотиклар. Антибиотиклар касалликка сабаб бўлувчи бактерияларни йўқотибгина қолмай, микрофлора мувозанатини сақлашда зарур бўлган фойдали микроорганизмларни ҳам нобуд қилади.

Норационал овқатланиш. Афсуски, ҳозирги пайтда истеъмол учун тоза органик маҳсулотлардан фойдаланадиган кишилар камчиликни ташкил этади. Ваҳоланки бизнинг давримиздаги кўпчилик истеъмол маҳсулотлари консервантлар, бўёқлар ва бошқа турли хил кимёвий моддалардан ташкил топган. Бу ҳам баъзиларда дисбактериозга олиб келиши мумкин.

Нурланиш. Айрим шифокорлар техник воситалардан фойдаланишда нурланишнинг таъсири бор, деб ҳисоблайдилар.

Дисбактериоз натижасида гастрит, ошқозон-ичак касалликлари, гормонал алмашинув жараёни, аллергия каби турли хил касалликлар келиб чиқиши мумкин.

Дисбактериознинг олдини олиш

Мавжуд бўлган сурункали касалликлар ФАР-ЗАНДни кутиш пайтида эмас, балки уни режалаштириш пайтида даволаниб, улардан халос бўлиш лозим. Мутахассисларнинг фикрича, кўпчилик дори воситаларини ҳомиладорлик даврида истеъмол қилиш тавсия этилмайди, айниқса антибиотикларни.

Бўлажак онанинг тўғри овқатланиши жуда катта аҳамиятга эгадир. Бу организмни боланинг ривожланиши учун зарур бўлган моддалар билан таъминлайди. Ҳомиладор аёл ўз шифокори билан ҳомиладорлик даврида ичиладиган қўшимча дармондорилар қабул қилиш керакми ёки йўқми, маслаҳатлашиши лозим.

Даволаш

Йўғон ичакнинг микроэкологиясини қайта тиклашдаги энг афзал фосита – бу пребиотиклардир. Уларнинг таъсирида фойдали бактерияларнинг тарқалиши, яъни кўпайиши рўй беради.

Дори-дармонлардан ташқари, ошқозон-ичак фаолиятини яхшилаш учун диета қилиш ҳам яхши ёрдам беради. Мувозанатни қайта тиклашда озиқлантирувчи моддага эга бўлган маҳсулотлар (1000 глюкоза молекулаларидан ташкил топган полимерлар) ёрдам беради. Кундалик рационга кепакли нон (хлеб с отрубями), қизил смородина, наъматак, брусника, туршак, шивит, сули ёрмаси, сабзи, қора олхўри кабиларни қўшиш тавсия этилади.

ҲОМИЛАДОРЛИК ВА ВАРИКОЗ

Бўлғуси оналарнинг ҳар учинчиси оёқларида оғриқни ҳис этади. Оғирлик, чарчоқ ҳисси, шишлар – кечкурун юзага чиқадиган бу аломатларнинг барчаси варикоз касаллиги бошланаётганидан далолат беради. Хўш, бу ҳолда нима қилиш мумкин?

Буни англаб етиш учун, келинг, олдинга организмимиздаги қон айланиш тизими қандай ишлашини кўриб чиқамиз. У артериялар, веналар ва капиллярлардан иборат. Артериялар қонни юракдан аъзоларга етказиб беради, веналар бўйлаб эса қон яна кислородга тўйинган ҳолда артериялар бўйлаб ортга ҳаракат қилади. Ушбу жараён юракка томон вена оқими деб айтилади. Веналар клапанлар билан жиҳозланган, улар қонни ўтказганидан кейин у пастга оқиб кетмаслиги учун ёпилади. Агар улар ўз ишини бажара олмаса, қон тепага ҳаракатлана олмасдан, веналарда туриб қолади ва уларнинг деворларини кенгайтиради. Варикозда веналарнинг оралиғи кенгайди, деворлари нозиклашади, клапанлар фаолияти бузилади, натижада қон тўхтаб қолиши ёки вена тизимидаги табиий қон айланишининг бузилиши бошланади.

Варикоз – бу бутун организмнинг касаллиги бўлиб, оёқлардаги веналарнинг ўзгариши (шишиб турган ҳаворанг тугунларнинг пайдо бўлиши) унинг энг ёрқин намоён бўлишидир. Кўп ҳолларда бачадон, тухумдон, кичик тос, жинсий ва бошқа аъзолар вена қон томирларида ҳам худди шу ҳолат кечади. Варикоз касаллиги мунтазам равишда вена етишмовчилигининг намоён бўлиш турларидан бири ҳисобланади. Веналар варикозининг энг хавфли оқибати – бу тромбоз (веналар деворларининг тромб ҳосил қилган ҳолда яллиғланиши) ва томирлар тромбоемболиясидир (яъни касалланган томирнинг тромб билан ёпилиб қолишидир).

Касаллик нимадан бошланади?

Варикоз ривожланишида қуйидагилар муҳим роль ўйнайди:

- ирсият;
- гормонал ўзгаришлар (ҳомиладорлик, туғруқлар, таркибида эстрогенлар миқдори кўп гормонал контрацепция воситаларини қабул қилиш);
- ирқ (касаллик сариқ ва қора танли одамларда камдан-кам ҳолатларда учрайди);

• хаёт тарзи (варикоз касаллиги томирларининг ҳолатини кузатиб борадиган, кўп ҳаракатланадиган кишиларни четлаб ўтади).

Шифокорга!

Агар сиз ҳомиладорликни режалаштирган бўлсангиз ёки фарзанд кутаётган бўлсангиз, сизга қарайдиган акушер-гинеколог вена тизимининг ҳолатига албатта эътибор қилиши лозим.

Аввало, шифокор сизга қариндошларингиз веналар варикози билан касалланган ёки йўқлигини, ўзингиз қандай касалликларга чалинганингизни, неча марта ҳомиладор бўлганингиз ва тукқанингизни, гормонал контрацепция воситаларидан фойдаланганингизни суриштиради. Кейин умумий гинекологик кўрикдан ўтасиз, сўнгра шифокор вена тизими қандай аҳволда эканини аниқлаш учун ўзингизни (хусусан, оёқлар ва ташқи жинсий аъзоларни) кўрикдан ўтказди. Агар веналар варикози аломатлари аниқланса, унда жинсий аъзолар УТ тадқиқотидан ташқари, организмдаги қоннинг қуюқ ёки суоқлигини таҳлил қилиш учун ҳамда ҳомила ва оёқлардаги қон айланиши кўрсаткичларини аниқлаш учун УТ кўригига жўнатилади. Ушбу тадқиқотлар натижалари бўйича шифокор сизга муолажаларни тайинлайди ва 9 ой давомида сизни нафақат акушер-гинеколог, балки флеболог-шифокор ҳам кузатиб боради.

Фарзанд кутиш жараёнида, ҳомиладорлик пайтида веналар варикози халақит бермайдими?

Йўқ, лекин у организмни касаллик пайдо бўлиши ва ривожланишига мойил қилиб қўяди. Статистика маълумотларига кўра, у 20-40 фоиз бўлғуси ёш оналарда пайдо бўлар экан. Бу қуйидаги сабабларга кўра юз беради:

Ҳомиладор аёлнинг организмда айланадиган қон миқдори ошади, демак, қон тизимига тушадиган оғирлик ҳам ортади;

Венадаги босим ошади ва оёқ томирларидаги қон айланиш тезлиги секинлашади;

Гормонал фон ўзгаради, у билан бирга органлар ва тўқималарнинг қон билан таъминланиши ҳам.

Агар бўлажак онада варикоз касаллиги мавжуд бўлса, у ҳомиладорликнинг кечишини оғирлаштириши мумкин. Айтиш жоизки, агар бўлғуси онада варикоздан ташқари, яна қандайдир бактериял (масалан, пиелонефрит) ёки вирус (герпес, цитомегаловирус) инфекциялари бўлса, муаммолар пайдо бўлиш хавфи бир неча мартаба ортади.

Оёқ қафти насоси

Аслида венадаги қон юракка қуйидагича қайтиши керак: оёғимизни ерга қўйганимизда, тана вазни ва оёқ қафтидаги мушаклар тўпламининг босими остида қон юракка қайтади. Ушбу турткини оёқ мушаклари давом эттиради, улар қисқарган ҳолда венани сиқади.

Ҳимоя комплекси

Ҳомиладорлик пайтида варикознинг намоён бўлишини юмшатиш мумкинми? Биз нима қила оламиз?

Бунда юқорида айтиб ўтилган қоидаларга амал қилинса яхши бўлади. Бундан ташқари, ҳомиладорликлар орасидаги муддатнинг узокроқ бўлишига эътибор беринг (бу борада энг хавфсиз интервал 2-3 йил);

Гормонал контрацепция воситаларига эътиборли бўлинг, чунки кўп ҳолларда уларнинг таркибида экстрогенлар миқдори кўп бўлади, ушбу модда томир тизимига салбий таъсир кўрсатади;

Эрталаб ва кечкурун оёқ қафти ва болдирлар учун контраст душ қабул қилинг; бу қон айланишини яхшилади. Фақат бўлғуси оналар ушбу муолажада эҳтиёт бўлишлари лозим.

Ўзимга ёрдам берман

Вазнингизни назорат қилиб боринг! Баъзи ҳолларда қисқа муддат ичида семириш ҳам варикознинг келиб чиқишига сабаб бўлади.

Кийимингизга эътиборли бўлинг. Баданни сиқиб турадиган, натижада қон айланишига салбий таъсир кўрсатадиган сунъий матодан тикилган кийимларни иложи борича киймасликка ҳаракат қилинг, ич кийимларни харид қилишда пахта матодан тикилганларини танланг.

Пойабзал танлашда адашманг. Баланд пошнали ва орқаси йўқ туфлилардан воз кечиб, товонни яхши ушлаб турадиган пойабзаллар кийинг. Бундай оёқ кийимларида юриш қон айланиш тизимига яхши ёрдам беради.

Ич қотишига йўл қўйманг. Ҳар кунги овқатланиш рационингизда сабзавот ва мевалар бўлишига эътиборли бўлинг.

Шифокор – энг яқин маслаҳатчингиз. Агар оёқларингизда кўкимтир томирлар пайдо бўлган бўлса, шифокорга мурожаат этинг. Улар вена етишмовчилигидан далолат бериши мумкин.

Оғир юк кўтарманг. Оғир юк кўтариш ҳам қон томирларига салбий таъсир кўрсатиши мумкин

Тамаки чекманг ва тетиклаштирадиган ичимликлар (аччиқ қаҳва, чой) ичманг. Мутахассисларнинг фикрича, никотин ва кофеин томирлардаги бўшлиқни торайтириб, деворларининг тузилишини ўзгартирар экан.

Ўтирганингизда ёки ётганингизда тортишини кучини юмшатиш учун оёқларингизни бироз кўтаринг. Тунда тўшак (матрас) остига ёстиқ қўйинг ёки оёқларингизни шунчаки каравотдан тахминан 10 см баландга кўтаринг.

Узоқ вақт ўтирманг ва тик турманг.

Махсус колготкалар. Улар венани босиб турган ҳолда, уларнинг деворларини меъёрида ушлаб туради. Бундай буюмлар профилактик ва даволовчи бўлиши мумкин. Колготкаларни сотиб олишдан олдин шифокор билан маслаҳатлашинг. У колготканинг ўлчамини, веналарингизга зарур бўлган компрессия (босим) даражасини ҳамда буюм турини (пахта, синтетика, каучук аралашган) белгилаши керак. Агар бўлғуси онада веналар варикози мавжуд бўлса, унга компрессия даражаси II ёки III бўлган колготкаларни кийиш тавсия этилади (III ва IV даражали моделлар бўлғуси оналарга мўлжалланмаган).

Баъзи ўсимликлар веналар тонусини ошириш, вена деворларини мустаҳкамлаш, яллиғланишларнинг олдини олиш ва қон айланишини йўлга қўйиш хусусиятига эгадир. Бу ерда сўз сохта каштан, гамамелис, қизил узум, қизил сув ўтлари, гинко билоба, кашкарбеда ўсимликлари ҳақида бормокда. Бундан ташқари, баъзи микроэлементлар (кобальт, марганец ва селен) веналарнинг тонусини оширади. Уларнинг таъсири витаминлар – асиклоксидловчилар (С, Э, ПП) билан яхши ошади. Улар масалан, янги узилган мевалар ва бошоққилларда мавжуд.

Баъзи спорт турлари бу касалликда тавсия этилмайди. Агар ҳомиладор бўлгунга қадар лўкиллаб югуриш, сакраш, теннис, отда юриш, волейбол билан шуғулланган бўлсангиз, бу машғулотлардан вақтинчалик воз кечинг. Бўлғуси оналар учун мўлжалланган махсус дастур бўйича сузиш билан шуғулланг.

Қуёшда кўп қолиб кетманг. Фақат эрталаб тобланишга чиқинг, у ҳам узоқ вақтга чўзилмасин.

Варикоз касаллиги безовта қилаётган бўлғуси оналарга акушерлик кузатуvidан ташқари, флеболог-шифокорнинг назорати ҳам зарур.

Ҳаж Ислоннинг порлоқ ўтмишини эслатади, мусулмонларнинг диний шуурини уйғотади. Чунки ҳажда мусулмонлар Каъбаи муаззамани тавоф қиладилар, Иброҳим алайҳиссалом яшаган даврларни тасаввур қиладилар, намоз ўқийдилар, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг масжидларида равзаларини зиёрат қиладилар, Ислоннинг шон-шуҳратини юксакларга кўтарган саҳобалар алайҳимуссаломнинг қадамжоларини кўрадилар. Шу сабабли уларнинг қалбида Ислонга бўлган муҳаббат кучаяди, улуғ аждодлардан ибрат олиш иштиёқи жўш уради.

Ҳаж мўминларнинг гуноҳлардан покланиши, Аллоҳнинг марҳамати ва баракоти бандалари устига ёғилиши учун бир василадир. Баъзи олимларнинг айтишича, шундай гуноҳлар борки, фақат Арафотдаги вуқуф туфайлигина Аллоҳ уларни кечирishi мумкин.

Ҳаж ойлари мусулмон мамлакатларининг турли санъат асарларини намойиш қилувчи халқаро кўргазма, баракотли тижорат мавсумидир. Ҳажда нафақат ваҳий инган тупроқларда яшаётган халқлар учун, балки узок диёрлардан келган зиёратчилар учун ҳам катта иқтисодий манфаатлар бор.

Ҳаж улкан ҳаёт мактаби, яъни мусулмонлар орасида ўзаро ёрдам ва маълумот алмашинувига сабаб бўлган сафардир. Киши ҳаж сафари асносида кўплаб мамлакатлар, турли миллатларни кўради. Уларнинг ҳаёт тарзи ва урф-одатлари билан танишади, ибратланади, ҳаётий тажрибалар орттиради.

Ҳаж кучли иродага эга бўлган, Аллоҳнинг тавфиқ ва ёрдамига чин дилдан ишониб, таваккул қилган кишилар бажара оладиган бир машаққатли ибодатдир. Бу машаққатлар ҳожининг ахлоқини гўзаллаштиради, кўполлигини кетказиб, унга оддий имконлар билан яшашни, камтарликни, сабр-бардошли бўлишни ўргатади.

Ҳаж бою камбағал, амалдор-хизматчи – ҳаммаси ҳам Аллоҳнинг ожиз бандалари эканини кўрсатувчи, ҳақиқий тенглик, биродарлик кўзгусидир. Чунки ҳажда барча ҳожилар дунё ва унинг зийнатларидан қалбан узиладилар, барча бир хил либос – эҳром кийиб, яхши сўзларни айтиб, худди бир инсондек, ойдин туйғуларга тўлган қалб билан ягона Аллоҳ

таолога ёлворади. Ҳеч ким ўзини дунёвий мартабаси ва бойлиги туфайли бошқалардан афзал кўра олмайди. Фақат тақводагина баъзилари баъзиларидан устун бўлиши мумкин. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам айтганларидек: «Араб аҷамга нисбатан фақат тақво жиҳатидан фазилатли бўлиши мумкин». Ҳамманинг кийгани эҳром, бу барча мусулмонлар орасидаги ҳақиқий тенгликка ишора қилади. Айни пайтда инсониятга бу дунё ва унинг гўзалликларидан айриб, нариги дунёга юзланган дастлабки ҳолатни эслатади. Чунки киши қабрга ҳам эҳромга ўхшаш матога ўралган ҳолда кетади. Бу эса кишини солиҳ амаллар билан охиратга тайёргарлик кўришга ташвиқ қилади. Ояти каримада айтилганидек:

«Озуқа олинг, энг яхши озуқа тақводир» (Бақара сураси, 197-оят).

Ҳаж бутун дунё мусулмонларини бир даврага йиғувчи халқаро анжумандир. Дунёнинг турли бурчакларидан келган миллионлаб инсонлар Ислон манфаатларини кўзлаб, махсус кунларда Аллоҳни зикр қилиш учун тўпланадилар. Исломият уларнинг кўнгилларини, фикрларини ва туйғуларини бирлаштириб туради. Ҳожилар ҳажга келиб, бир-бирлари билан танишадилар, севишадилар, муаммоларини ҳал қилишда бир-бирларига ёрдам берадилар.

Аллоҳ таоло Қуръони Каримда айтади: «... Эсла, вақтики, Байтни одамлар учун «масба» ва омонлик жойи қилдик» (Бақара сураси, 125-оят). Ҳарами шарифда нафақат инсонлар, балки ҳайвонлар ҳам хавфсизлик ва ҳузур ичида бўладилар. Бу жиҳатдан дунёда ҳарамга тенг келадиган макон йўқ. Ривоят қилинишича, Ҳазрати Умар алайҳиссалом: «Каъбада отам Хаттобнинг қотилини ушлаб олсам, у ердан чиққунича унга кўлимни теккизмайман», деган эканлар.

Ҳаж Аллоҳ таолонинг инсонларга берган неъматларига бир шукронадир. Чунки Аллоҳ инсонларга сиҳат-саломатлик, зарурий эҳтиёжларидан ташқари, мол-давлат ва яна кўплаб неъматлар берган. Шундай бўлгач, Аллоҳ берган неъматларга шукр қилиш фарздир.

Насиба Низомхўжа

Ажин қариллик белгиси эмас

Ажин одатда организмнинг сўлиб бораётганидан дарак берувчи белгидир. Қариш жараёнида терида бир қанча ўзгаришлар рўй беради. Қон ва лимфа айланишининг бузилиши натижасида энг аввал юз, бўйин, қўл панжаларининг терисида шундай ўзгаришлар юзага келади. Гавда терисининг очик жойлари доим ташқи муҳитнинг ноқулай омиллари таъсирида бўлиши туфайли уларни кийим беркитиб турадиган қисмларига нисбатан бирмунча тезроқ ажин босади.

Лекин ажинлар ҳамшиша ҳам қариллик нишонаси эмас. Доим пешонани тириштириш, қошларни юқорига кўтариш ёки қовоқ солиш, кўз, лабларни қисиш, оғиз бурчакларини жийриб, энгакни томоққа тақайверишга одатланиш ҳам вақтидан илгари ажин тушишига олиб келади.

Юз ва бўйин терисини парвариш қилишга эътибор берилмаса, спиртли эритмалар, терини оқартирадиган маз(малҳам дори)лар ҳаддан ташқари кўп ишлатилса, тери суртилган косметика (пардоз) воситаларидан вақтида тозалаб турилмаса ёки тишларнинг йўқлиги ҳам ажинлар пайдо бўлишига замин яратади.

Ажин тушишининг олдини олиш учун умуман, саломатликни яхшилаш, тўғри овқатланиш, меҳнат қилиш ва дам олиш тартибига амал қилиб бориш, жисмоний тарбия ва спорт билан мунтазам шуғулланиш, баданни офтобда меъёри билан тоблаш, юзни қаттиқ шамолдан эҳтиётлаш лозим. Мутлақо ажин туширмайдиган пардоз воситалари йўқ. Лекин юз, бўйин, қўл терисини тўғри ва мунтазам парвариш қилиб бориш ажин тушишини секинлаштиради. Косметологларнинг тавсияларига кўра, юзни вақти-вақти билан уқалаб туриш юз терисининг таранг, соғлом ва жозибадор бўлишини таъминлайди.

Косметика – терини парвариш қилиш, кишилар кўринишини гўзаллаштириш воситалари ва усуллари қадим замонлардан ҳам қўлланган.

Узоқ ўтмишда мисрликлар, римликлар, арабларда ёноқ, киприк, қовоқларни бўяш, сочни жингалак қилиш расм бўлган. Атир ўрнини босадиган хушбўй мойлар ишлатилган. Косметика воситалари таркибига ҳозирги кундаги каби ҳайвон ва ўсимлик мойлари, эфир, смола, турли упа, бўёқлар ва ҳоказолар кирган. Ҳозирда эса косметика тиббий ва пардоз косметикаси дея икки турга бўлинади.

Тиббий косметика – терини парваришlash ва ундаги турли нуқсонларнинг олдини олиш, бартараф этиш, соч, оғиз бўшлиғи, тирноқларни парваришlashнинг гигиеник ва даволаш тадбирларини ўз ичига олади. Косметик хирургияда бурун, лаб, қулоқ супрасидаги

турли нуқсонлар жарроҳлик усули билан олиб ташланади. Пардоз косметикаси эса юз чиройини очиш мақсадида қўлланилади. Пардоз косметик воситасига қош-қовоқни бўяйдиган қалам, сурма, киприк туши, соч бўёғи, қизартирувчи, оқартирувчи упа, лаб бўёғи, косметика кремлари, мой-упа, терлатмайдиган воситалар, атир, одеколон ва ҳоказолар киради. Косметика воситаларидан фойдаланишда, албатта, лаборатория, клиникалар текширувидан ўтган табиий воситаларни қўллаш қутилган натижаларни бера олади.

Терининг хидланиши

Тери организмни ташқи муҳитнинг зарарли таъсирларидан, турли касаллик кўзғатувчи микроблардан асрайди. Шунингдек, организмдаги ҳароратнинг бир меъёрда сақланишида фаол қатнашади.

Терининг ҳар бир сантиметр юзасида 64 дан 200 тагача тер ишлаб чиқарувчи безлар, кафт ва оёқ товони юзасида эса 430 га яқин бўлади. Шунинг учун ҳам қўл ва оёқ кўп терлайди. Тер нордон бўлгани учун ҳам терини баъзи зарарли микроблардан сақлайди. Оддий ҳолатда у хидсиз бўлади. Лекин тердаги ёғ моддаларининг бактериялар орқали бузилиши натижасида қўлтиқ ва оёқда ёқимсиз хид пайдо бўлади.

Қўл кафти, товон юзасида ҳам ҳаддан ортиқ терлаш ҳоллари учрайди. Бундай терлашда тери бўртади, бактериялар таъсирида терда ачиш жараёни бошланади, бўғин териларининг бичилишига, оёқ-товон терисининг шилиниб кетишига сабаб бўлади.

Терлашнинг олдини олиш ва даволаш мумкин. Оёқни ҳар куни ванна қилиш, чиниқтириш учун илиқ ва совуқ сувга галма-гал солиш тавсия этилади. Қўлтиқ остининг, оёқларнинг кучли терлаши ва хидланишини турлича даволаш мумкин. Жумладан, формалин, спирт ва уротропин аралашмасига пахтани шимдириб, оёқ, товон юзасига қунига бир маротаба суртилади. Бу ишни бажаришдан олдин оёқ совун билан ювилиб, қурук қилиб артилади. Қўлтиқ остига суриш учун бу эритмага икки баравар нисбатда сув қўшилади. Агар бармоқ оралари бичилиб, ёрилган бўлса, марганцовка эритмасида ванна қилиш лозим. Терлашнинг олдини олишда энг яхши восита – терини тоза сақлашдир. Бунинг учун оёқни совун билан ювиб, пайпоқни ҳар куни алмаштириб туриш керак. Қўлтиқ остини ҳам иссиқ кунларда лоақал бир маротаба ювиш шарт. Шунда хиддан асар қолмайди.

Дарвоқе, таҳорат қиладиган кишилар учун алоҳида муолажаларга вақт, пул сарфлашнинг ҳожати йўқ. Қунига камида тўрт марта ювилган оёқдан ҳеч қандай ёқимсиз хид келмаслиги шубҳасиздир.

«ЎТКИР» ПИЦЦА

Хаамири учун керакли масаллиқлар: 200 гр ун, 20 гр хамиртуруш, ярим чой қошиқ туз, 4 ош қошиқ зайтун ёғи.

Қиймаси учун керакли масаллиқлар: 400 гр тўғралган помидор, 2 ош қошиқ ўсимлик ёғи, туз, мурч, қуритилган жамбил, 200 гр пишлоқ, 10 дона бутун помидор, 150 гр колбаса.

Тайёрланиши: Эланган унда чуқурча ҳосил қилинади. 3 ош қошиқ илиқ сувда эритилган хамиртуруш чуқурчага солинади. Устидан ун бберкитилади. 15 дақиқадан кейин 75 мл сув, туз, ўсимлик ёғи қўшилади ва хамир қорилади. Сўнг устини ёпиб, ошириш учун 1 соатга илиқ жойга қўйилади.

Тўғралган помидорлар ковурилади. Тузи ва мурчи ростланади. Пишлоқ, колбаса ва бутун помидорлар доира шаклида тўғралади.

Хамир ўртасидан бўлинади ва диаметри 28 см катталиқдаги думалоқ нончалар шаклида ёйилади. Тайёрланган масаллиқлар хамир устига жойланади ва устидан зайтун ёғи сепилади. Пицца 15 дақиқа давомида пиширилади.

ЮПҚА

Керакли масаллиқлар: 100 гр ун, 100 гр қўй гўшти, 100 гр пиёз, зираворлар, ёғ, туз.

Тайёрланиши: Сув, туз билан ўртача юмшоқликда хамир қорилади ва тиндириб қўйилади. Гўшт пиёз билан биргалиқда гўшт қиймалагичдан ўтказилади. Қиймага зиравор ва туз қўшиб аралаштириб, енгилгина ковуриб олинади ва совутилади.

Тиндириб қўйилган хамирдан зувалачалар узиб, юпқа қилиб ёйилади. Товада ёғ қиздириб, юпқалар ёпиб пиширилади. Пишган юпқалар устма-уст тахланиб, усти ёпиб қўйилади. Сўнгра ҳар бир юпқа ўртасига ковурилган қийма қўйиб, конвертсимон шаклда ўраб, лаганга тахланади.

«БАЙ-БАЙ» РУЛЕТИ

Керакли масаллиқлар: Хаамири учун: 250 гр ун, 2 дона тухум сариғи, 2 ош қошиқ сариёғ, бир чимдим

туз. Начинкаси учун: 4 дона олма, 100 гр майиз, 100 гр ёнғоқ, лимон шарбати.

Тайёрланиши: Ун, туз, 125 мл сув, тухум сариғи ва сариёғдан юмшоққина хамир қорилади. Зувалага ўсимлик ёғи суртиб, 40 дақиқага тиндириб қўйилади. Олмалар тозаланиб, паррак-паррак қилиб тўғралади ҳамда лимон шарбати, майиз ва ёнғоқ билан аралаштирилади. Хамир унланган тахта устига ингичка қилиб ёйилади. Начинка солиниб, рулет шаклида ўралади. Рулет ёғланган патнисга қўйилади ва қизиган газ духовкасида 45 дақиқа давомида пиширилади. Тайёр пиширик устидан шакар упаси сепилади.

ШАРҚОНА САЛАТ

Керакли масаллиқлар: 200 гр қайнатилган мол гўшти, 100 гр қайнатилган қизил сабзи, 4 дона қайнатилган тухум, 200 гр бодринг, 150 гр турп, 150 гр оқ карам, 1 боғ кўкат, таъбга кўра туз ва сирка.

Тайёрланиши: Аввал гўшт, сабзи, бодринг сомонча шаклида тўғралади. Майдалаб тўғралган карам туз билан аралаштирилади ва сирка билан сув аралашмасида ивитиб қўйилади. Турп ҳам сомонча шаклида тўғралиб, 10-15 дақиқа намакобга солиб қўйилади. Сувини тўкиб ташлаб, устига майда тўғралган тухум қўшилади. Сўнг бу тайёрланган масаллиқларнинг ҳаммаси яхшилаб аралаштирилади ва салат усти тухум бўлақлари билан безатилади.

ТҲЙИМЛИ ДҲЛМАЛАР

Керакли масаллиқлар: 500 гр товук гўшти, 100 гр сариёғ, 100 гр ёнғоқ, 2 дона тухум, 150 гр кўк нўхат, 2 дона пиёз ва туз.

Тайёрланиши: Товук гўштининг лаҳм жойи тозаланиб, урилади. Қолган гўшт ва пиёз гўшт қиймалагичдан ўтказилиб, майдаланган ёнғоқ, сариёғ, тухум қўшилади ва яхшилаб аралаштирилади. Тайёр бўлган қийма лаҳмга жойлаштирилади ва котлет шаклига келтирилади. Оқ нон талқонига буланиб, ёғда ковурилади ва 10-15 дақиқа духовкада пиширилади. Пишган таом ковурилган картошка ва кўк нўхат билан дастурхонга тортилади.

ҲОЙДАЛИ МАСЛАҲАТЛАР

1. Сариеғ нам сочиққа ўраб қўйилса, иссиқ кунда ҳам эримайди.

2. Пишлоқ тез қуриб қолмаслиги учун у турган ликопчага бир бўлак қанд солиб, усти бошқа ликопча билан ёпиб қўйилса, бир ҳафтагача янгидек туради.

3. Ун билан гуручга мита тушмаслиги учун улар солинган идишга саримсоқнинг бир бўлагини ташлаб қўйиш кифоя.

4. Жигар қайнаб турган сувга солинса, устидаги юпқа парда осон қўчади.

5. Эмалланган ванна озроқ новшадил спирти қўшилган совунли сувда артилса, яхши тозаланади.

6. Эшик, дераза ошиқ-мошиқлари ғирчиллайдиган бўлиб қолса, шағам эритмасини томизиб қўйиш керак.

7. Ойналар 1 л сувга озгина уксус қўшиб артилса, яраклаб қолади.

8. Дазмолнинг таги сарғайиб қолса, лимон шарбати билан артиб, шакар упаси суриб, совуқ сувда чайилади. Ёки биринчи совуқ сувда чайиб, устига туз сепилади ва қуёшнинг тик нурлари остига қўйилади.

10. Велвет ва бахмал матолар ўзига қўп чангни ютгани учун сув қўшилган водород перикси билан артилади. Водород периксини дорихоналардан топиш мумкин.

11. Янги туфли сирпаниб кетаверса, тагини кумқоғоз билан ишқаб ташланг.

12. Оёқни урадиган пойабзални бир оз қайнаб турган човгун буғига тутиб турилади. Сўнг қалинроқ пайпоқ кийиб, оёқ қолипига туширилади. Шундай қилинса, чарм кенгаяди.

13. Бир бўлак пахтага бир томчи лимон ёғини шимдириб, ваннахонанинг қуруқ жойига қўйиб қўйилса, ҳар доим хушбўй ҳид келиб туради.

14. Қўлдаги пиёз, саримсоқ ҳидини кетказиш учун қўлни туз билан ишқалаб ювиш керак.

15. Қизил лавлагини тўғраб, ўсимлик ёғи би-

лан аралаштириб олинса, бошқа сабзавотларга ранги ўтиб кетмайди.

16. 1 л сувга ярим чой қошиқ туз солиб аралаштириб, ушбу эритмани кирланган гилам ва поёндозлар устига сепиб, супуриб олинса, кири кетади.

17. Кумуш кирланса, қатикқа солиб тозаланади. Тилла кирланса, 1 стакан совунли сувга 5-6 томчи новшадил спирти томизиб, ушбу аралашма билан ювилади.

18. Ошхонадан нохуш ҳид келса, бир бурчакка нам сочиқ осиб қўйиш лозим.

19. Қўл териси қуриб кетса, бир ош қошиқ ичимлик содасини 1 л иссиқ сувга солиб, ванна қилиш керак.

20. Оқ кийимларни ювиш учун бир челак сувга бир ош қошиқ новшадил спирти солинса, оқартирувчи мослама тайёр.

21. Сочлар ялтираши учун 1 л сувга 1 ош қошиқ уксус солиб, сочларга шу сувни бир неча бор суриш керак. Кейин сочларни унча совуқ бўлмаган сув билан ювиб ташлаш лозим.

Насиба Низомхўжа

